

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Петришин Олег Ігорович _____ УДК 354.85

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Державна політика щодо забезпечення історико-культурних
пам'яток в умовах урбанізованого середовища
Публічне управління та адміністрування
281 «Публічне управління та адміністрування»

_____ О. І. Петришин

Науковий керівник Молодцов О. В. _____

(підпис)

Допущено до захисту

В.о.завідувача кафедри

_____ І.П.Лопушинський

Рецензент

_____ В. І. Довгань

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Івано-Франківськ - 2024

АНОТАЦІЯ

Петришин О. І. Державна політика щодо збереження історико-культурних пам'яток в умовах урбанізованого середовища – рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю «281 Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2023.

Анотація. У дослідженні розкрито поняття культурної спадщини, його співвідношення с поняттям «культурні цінності». Охарактеризовано види культурної спадщини та їх суспільне значення для формування нації та державотворення в умовах глобалізації та урбанізованого середовища. Наведено обґрунтування наявності загроз, пов'язаних з глобалізацією суспільства та впливом урбанізованого середовища. Приділена увага проблемам збереження історико-культурних пам'яток діяльності з боку держав і міжнародних організацій. Розкрито основні засади державної політики охорони культурної спадщини в Україні в умовах глобалізації та урбанізованого середовища, описані ключові міжнародні норми, які діють у цій сфері. Показано, що зближення з Європейським Союзом ставить за необхідність гармонізувати та удосконалити національну культурну політику відповідно до тих принципів та засад відповідно до стандартів охорони культурної спадщини. Окреслено основні форми міждержавного діалогу між Україною та державами-членами Європейського Союзу – заснування культурно-історичних центрів; взаємний культурний та науковий обмін тощо.

Ключові слова: історико-культурна пам'ятка, культурна спадщина, кризовий стан, державна політика захисту культурної спадщини, міжнародно-правові норми, імплементація, міжнародні акти, європейська культурна ідентичність, міжкультурний діалог.

ANNOTATION

Petryshyn O. State policy regarding the preservation of historical and cultural monuments in the conditions of an urbanized environment - manuscript. Master's thesis in the specialty "281 Public management and administration". - Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. - Ivano-Frankivsk, 2023.

Abstract. The study revealed the concept of cultural heritage, its relationship with the concept of "cultural values". The types of cultural heritage and their social significance for the formation of a nation and state formation in the conditions of globalization and an urbanized environment are characterized. The rationale for the presence of threats associated with the globalization of society and the influence of the urbanized environment is given. Attention is paid to the problems of preservation of historical and cultural monuments of activity on the part of states and international organizations. The basic principles of the state policy of cultural heritage protection in Ukraine in the conditions of globalization and urbanized environment are revealed, and the key international norms operating in this area are described. It is shown that rapprochement with the European Union makes it necessary to harmonize and improve the national cultural policy in accordance with those principles and principles in accordance with the standards of cultural heritage protection. The main forms of interstate dialogue between Ukraine and the member states of the European Union are outlined - the establishment of cultural and historical centers; mutual cultural and scientific exchange, etc.

Key words: cultural heritage, state of crisis, state policy of cultural heritage protection, international legal norms, implementation, international acts, European cultural identity, intercultural dialogue.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА РЕАЛЬНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ УРБАНІЗОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА

ВСТУП	5
1.1 Культурна спадщина України в умовах глобалізації, її значення як культурної цінності	9
1.2 Матеріальні та нематеріальні об'єкти культурної спадщини та їх значення для розвитку культурного простору	18
1.3 Основні засади державної політики у сфері захисту культурної спадщини	24
Висновки до розділу 1.	31

РОЗДІЛ 2

ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ В СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

2.2 Культурна спадщина України як інструмент формування європейської ідентичності	33
2.3 Європейський міжкультурний діалог на основі культурної спадщини	44
Висновки до розділу 2.	53

РОЗДІЛ 3	
ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УРБАНІЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
3.1 Міжнародно-правові стандарти в сфері охорони культурної спадщини	54
3.2 Збереження нематеріальної культурної спадщини у сучасному урбанізованому середовищі	60
3.3 Збереження об'єктів матеріальної культурної спадщини у сучасному урбанізованому середовищі	65
Висновки до розділу 3.	72
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78

ВСТУП

Історико-культурні пам'ятки відтворюють багатовікову історію розвитку нашого суспільства та надають відчуття приналежності кожного українця до національної спільноти. Ці аспекти значно актуалізувалися від початку повномасштабного вторгнення в Україну російської федерації. Численні втрати від знищення загарбником культурних цінностей, які оцінюються не лише в майнових, алей у ціннісних категоріях. Вони потребують захисту, збереження та відновлення, адже культурна спадщина є джерелом переформатування культурних смислів українського суспільства, його подальшого зростання і духовного розвитку, формування спільної історичної пам'яті.

Нам слід пам'ятати, що охорона історико-культурних пам'яток є невід'ємною складовою процесу формування національної свідомості кожного народу. Бережливе ставлення до своєї історико-культурної спадщини свідчить про зрілість суспільства, а її збереження є важливою складовою гуманітарної політики кожної розвиненої держави. Тому інтерес до державної політики охорони історико-культурних пам'яток (культурної спадщини) у світі й в Україні сьогодні є дуже актуальним.

Охорона та збереження матеріальних свідчень минулих історичних епох нині постає поряд із такими глобальними проблемами, як екологічна, енергетична, продовольча, а також є одним із пріоритетних напрямів культурної політики усіх держав світу. Набуття Україною незалежності сприяло динамічному розвитку нормативно-правової основи щодо культурної спадщини, створенню та закріпленню системи публічного адміністрування в цій сфері. Ставлячи за мету досягнення світових стандартів з охорони та збереження її матеріальних об'єктів, Україна вдосконалює пам'яткоохоронне законодавство, проте й нині воно характеризується незавершеністю, фрагментарністю та недосконалістю.

Тема дослідження, окрім вказаних вище причин, актуалізується в реаліях цивілізаційних зрушень, пов'язаних з глобалізацією суспільства, появою нових загроз для світової культурної спадщини та підвищення уваги до проблем збереження історико–культурних пам'яток діяльності з боку держав і міжнародних організацій. Це завдання потребує вироблення ефективних підходів до збереження історико-культурних пам'яток. Воно стає одним з пріоритетних напрямів сучасної внутрішньої та зовнішньої політики України. У цьому контексті зростає актуальність проблематики збереження історико-культурних пам'яток.

Для налагодження ефективної діяльності з охорони культурної спадщини важливим є аналіз історії руху за збереження пам'яток, результати якого мають стати основою ефективної охорони, вивчення та використання пам'яток у масштабах усієї держави. Рух за збереження пам'яток історії та культури виконує не лише охоронні, просвітницькі, виховні функції, а й консолідує кращі наукові, творчі й громадські сили і потребує особливої уваги науковців.

Стан наукової розробки теми. Окремі організаційно-правові аспекти публічного управління культурної спадщини досліджували О. Гриценко, В. Солодовник, О. Нестуля, О. Малишева, О. Мастениця, О. Принь, О. Присяжнюк та ін. Діяльність міжнародних організацій і міжнародної співпраці України проаналізована в наукових розвідках Г. Андрес, М. Богуславського, Ю. Древаля, Р. Мнацкян, Л. Прибєги, О. Титової та ін. Питання охорони культурної спадщини були предметом дослідження багатьох вчених, серед яких слід окремо відзначити внесок таких науковців, як В. І. Акуленко, М. О. Баймуратов, О. М. Биков, М. М. Богуславський, Ю. Г. Барабаш, Ю. О. Волошин, О. А. Гавриленко, В. О. Горбик, Т. Г. Каткова, О. Р. Копієвська, О. Л. Копиленко, С. І. Кот, Ю. В. Опалько та багато інших.

Мета роботи полягає у всебічному, системному висвітленні державної політики збереження історико-культурних пам'яток (культурної спадщини) в умовах глобалізованого суспільства.

Для реалізації мети необхідно вирішити такі завдання:

— концептуалізувати поняття «культурна спадщина», показати суспільне значення культурної спадщини для України в умовах глобалізації як культурної цінності;

— описати особливості матеріальних та нематеріальних об'єктів культурної спадщини та їх значення для культурного простору України;

— розкрити основні засади державної політики у сфері захисту культурної спадщини в Україні;

— розкрити міжнародно-правові стандарти в сфері охорони культурної спадщини та їх значення для розвитку законодавства України;

— показати культурну спадщину як фактор формування європейської ідентичності та здійснення міжкультурного діалогу.

— описати особливості впливу урбанізованого середовища на збереження об'єктів матеріальної та нематеріальної культурної спадщини.

Об'єктом дослідження є державна політика збереження історико-культурних пам'яток України (культурної спадщини) в умовах глобалізованого суспільства.

Предмет дослідження – зміст, форми та напрямки державної політики збереження історико-культурних пам'яток України (культурної спадщини) в умовах глобалізованого суспільства.

Методологічну основу магістерської роботи становлять принципи історизму, наукової об'єктивності та системності. Для реалізації поставлених завдань, при написанні роботи були використані такі методи: загальнонаукові – узагальнення, аналіз, логічний, статистичний; спеціальні

історичні методи – структурно-тематичний, порівняльно-історичний, історико-типологічний.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у всебічному, системному висвітленні державної політики збереження історико-культурних пам'яток (культурної спадщини) в умовах глобалізованого суспільства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що здобуті автором результати можуть бути застосовані: для наукового опрацювання питань, пов'язаних з реалізацією державної політики охорони культурної спадщини; для організації навчання слухачів за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування», у процесі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації – співробітників галузі культури, державних службовців, правознавців, при підготовці навчально-методичних матеріалів.

Структура роботи: магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, та висновків до них. Загальний обсяг праці складає 83 сторінки. При написанні роботи було використано 48 джерел інформації: першоджерела, закони України, міжнародні акти, довідкова, критична література, навчально-методичні видання, в тому числі інформація з електронних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА РЕАЛЬНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

1.1 Культурна спадщина України в умовах глобалізації, її значення як культурної цінності

Культурна спадщина складається з минулого, сучасного і майбутнього. Досягнення суспільства в минулому (матеріальні та нематеріальні результати людської діяльності), що набули цінності, зберігаються і передаються наступним поколінням. Культурна спадщина — це матеріалізована історія країни, свідчення культурного багатства й глибини національної історичної пам'яті. У її пам'ятках закріплюються всі події, що відбулися в культурному житті людства. Для кожної епохи характерне своє ставлення до культурної спадщини. Інтерес до культурної спадщини з найбільшою силою та гостротою проявляється у переламні історичні епохи, коли суспільство намагається переосмислити минуле та подивитись у майбутнє.

У науковій літературі існує безліч трактувань поняття «культурна спадщина», пов'язаного з визначенням таких категорій, як: «історико-культурна спадщина», «культурно-природна спадщина», «об'єкти культурної спадщини», «історико-культурні ресурси», «пам'ятки історії та культури», «культурні цінності», «культурне надбання», «охорона пам'яток» тощо. Одна з перших спроб дати чітке визначення історичної пам'ятки як об'єкту охорони була зроблена в Міжнародній хартії, прийнятій на II Міжнародному конгресі архітекторів і технічних спеціалістів з питань збереження монументальних пам'яток, що відбувся у

Венеції (травень 1964 р.). Поняття «нерухома історична пам'ятка», – зазначалося в Хартії, – поєднує як окремий архітектурний твір, так і міське чи сільське утворення, що засвідчує характерні ознаки певної цивілізації, певної фази розвитку або історичної події». Отже, історія міст вводилася в контекст історичного пам'яткознавства як спадщина, за збереження якої кожне покоління несе свою частку відповідальності перед майбутнім. Особливо важливим був зроблений у Хартії наголос на збереженні традиційного середовища: «будь-яке нове будівництво, знесення та зміни, що могли б порушити співвідношення об'ємів і кольору, недопустимі». Хартія вводила поняття «визначні історичні місця» як об'єкти особливої турботи щодо охорони їхньої цілісності, забезпечення умов їх використання, упорядкування, виявлення значущості.

Термін «пам'ятка» — значно ширший ніж «пам'ятник», він використовується як узагальнюючий для визначення предметів матеріальної та духовної культури, що мають наукове, історичне або художнє значення. Водночас, змістовно він охоплює і монументальні пам'ятники, що відповідають цим критеріям. Терміни «пам'ятка», «пам'ятка історії та культури» є загальноновизнаними в науковій літературі, зафіксованими в чинному законодавстві України про охорону й збереження історико-культурної спадщини.

Традиційно під пам'ятками історії та культури розуміють споруди, пам'ятні місця і предмети, пов'язані з історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства та держави, твори монументальної і духовної творчості, які становлять історичну, наукову, художню чи іншу культурну цінність. Після прийняття Закону України «Про охорону культурної

спадщини» термін «пам'ятки історії та культури» був замінений на «об'єкти культурної спадщини»¹.

Термін «пам'ятка» переважно використовується як загальне поняття для позначення матеріальних об'єктів, що отримали статус джерела інформації про минуле. Суть об'єкта матеріальної спадщини більш точно передається найбільш поширеним серед пам'яткознавців його визначенням як пам'ятки історії та культури. Наука, що займається дослідженням цих пам'яток, пам'яткознавство виконує вже сьогодні та передбачає в подальшому цілий ряд теоретичних та практичних завдань, надзвичайно важливих для суспільства, які, не входять до кола інтересів і можливостей інших наук. Тому розвиток пам'яткознавчих досліджень є теоретичною основою охорони культурної спадщини, й в цьому плані має непересічне значення для забезпечення успішного функціонування суспільства та його подальшого розвитку².

Культурна спадщина виражена у матеріальних і духовних культурних досягненнях суспільства, в його історичному досвіді, соціальному капіталі, що необхідно зберігати. У науковому середовищі домінують підходи, що до складу культурної спадщини комплексно належать як матеріальні об'єкти, так і культурні цінності. Термін «пам'ятка» переважно використовується як загальне поняття для позначення матеріальних об'єктів, що сьогодні отримали статус джерела інформації про минуле.

Національна культурна спадщина — це сукупність об'єктів та явищ культури, успадкованих від попередніх поколінь, які проживали на

---

¹ Степанов В. Ю. Визначення поняття «культурна спадщина» в культурному просторі України // Культура України. Серія : Культурологія. - 2015. - Вип. 48. - С. 29-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kukl_2015_48_5

² Основи пам'яткознавства / Під заг. ред. Гріффіна Л.О., Титової О.М.: Центр пам'яткознавства НАНУ і УТОПІК. – К., 2012. 380 с.

території України, і є визначальними для подальшого сталого розвитку держави. До історико-культурних ресурсів (культурної спадщини) відносять історичні, археологічні, архітектурні пам'ятки, твори монументального мистецтва, етнографічні особливості території, фольклор, центри прикладного мистецтва та ремесел, музеї, виставки, театри тощо. Найціннішою складовою спадщини є пам'ятка, що містить у собі найважливішу інформацію й потребує збереження у первинному вигляді. Кожне покоління, яке отримало культурну спадщину від попередників, неодмінно має її зберегти та передати нащадкам у збагаченому вигляді. Культурна спадщина є головною підставою для національної самоповаги і визнання світовою спільнотою.

У сучасній правовій та культурологічній доктринах є різні погляди вчених стосовно співвідношення понять «культурна спадщина» і «культурні цінності». На думку О.В. Єпіфанова актуальним є реалізація методологічного підходу до культурної спадщини як важливої національної культурної цінності, від збереження якої безпосередньо залежить можливість сталого розвитку суспільства, держави, кожного окремого індивіда³.

Деякі вважають, що поняття «культурні цінності» за своїм значенням тотожно поняттю «культурна спадщина», інші стверджують, що поняття «культурні цінності» є ширшим за своїм змістом тісно пов'язане з розумінням культури як суспільного феномена, оскільки охоплює всі матеріальні та духовні здобутки людства – досягнення минулих і сучасних поколінь. Як продукт культури, всі створені нею матеріальні та духовні цінності становлять сутність поняття «культурні цінності». Наявність у культурі історичного контексту поширюється і на культурні цінності як її

---

³ Єпіфанов О. В. Культурна спадщина як важливий елемент системи національних цінностей Української держави // Судова апеляція. – 2017. № 4. С. 15–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Suap_2017_4_4

прояви⁴. Очевидно, слід погодитись, що термін «культурні цінності» є більш загальним поняттям, оскільки охоплює весь комплекс пам'яток – як рухомих, так і нерухомих, тоді як поняття «культурна спадщина» переважно стосується нерухомих об'єктів⁵.

На нормативно-правовому рівні поняття «культурні цінності» визначають закони України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 року⁶ та «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 року⁷. У Законі України «Про культуру» сформульовано понятійний апарат регулювання сфери культури, а саме визначені поняття «культура», «культурна спадщина» і «культурні цінності»; поняття «вітчизняний національний культурний продукт», «культурні блага» й «культурні цінності»; сукупність унікальних культурних цінностей, об'єктів культурної спадщини, що мають виняткове історичне значення для формування культурного простору України, становлять «національне культурне надбання»; вироби художніх промислів є складовими поняття «культурні блага»; «нематеріальна культурна спадщина» – це звичаї, форми показу та вираження, знання, навички, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та групами під впливом їхнього досвіду, оточення, взаємодії з природою, історії та формують у них почуття самобутності та наступності, сприяючи, таким чином, формуванню поваги до культурного розмаїття і творчості людини.

---

⁴ Кот С. І. «Культурні цінності»: поняття і термін у контексті повернення та реституції предметів культури // Праці центру пам'ятокознавства: зб. наук. пр. 2011. Вип. 20. С. 12.

⁵ Степанов В. Ю. Визначення поняття «культурна спадщина» в культурному просторі України // Культура України. Серія: Культурологія. 2015. Вип. 48. С. 34.

⁶ Про музеї і музейну справу: Закон України від 29 червня 1995 р. // ВВР України. 1995. № 25. Ст. 191.

⁷ Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21 вересня 1999 р. // ВВР України. 1999. № 48.

Таким чином, поняття «культурна спадщина» і «культурні цінності» є різними за змістом, оскільки останні є складовими культурної спадщини як сукупності матеріальних (рухомих і нерухомих) і нематеріальних об'єктів. «Культурна спадщина» є належним комплексним об'єктом конституційно-правового регулювання та охорони у сучасній Україні, яка ставить за мету досягнення світових стандартів з охорони та збереження її матеріальних об'єктів, Україна вдосконалює законодавство про охорону культурних пам'яток.

У сучасних умовах державно-правового розвитку національні культурні цінності є основою забезпечення національної безпеки держави. Необхідність їх захисту зв'язано з духовними потребами громадян, становленням консолідованої нації та розвиненого громадянського суспільства. Саме такий стан суспільства забезпечує зміцнення державного суверенітету, збереження територіальної цілісності, особливо в умовах війни. Цей фактор стає особливо важливим в умовах глобалізації. З нею пов'язані виклики, суспільно-політичні зміни та трансформаційні процеси, які останнім часом є предметом активної уваги з боку науковців, оскільки цей процес руйнує адміністративні бар'єри між країнами.

Оскільки певний час Україну в Європі ідентифікували з Росією, було важливо сформувати позитивний імідж держави через поширення знань про її історичну та культурну спадщину, яка є об'єднуючим чинником суспільства, формує українську націю. В умовах глобалізації та інформаційної відкритості стало можливим виражати своєї національну ідентичність за допомогою культурної дипломатії, тобто, обміну ідеями, інформацією, цінностями, традиціями, віруваннями та іншими аспектами культури, які можуть сприяти покращенню взаєморозуміння⁸.

---

⁸ Матлай Л.С. Історико-культурна спадщина України у цивілізаційному діалозі / Л.С. Матлай // *Historical and Cultural Studies*, Volume 1, Number 1, 2014. Науковий журнал «Історико-культурні студії», №1 (1), 2014. — С. 45–49.

Глобалізація несе у собі ідею інтеграційної єдності, можливості приєднання до світового співтовариства та загального інформаційного простору, спричиняє уніфікацію історії, відстороняє публічне управління країни від реального впливу на суспільний розвиток, політику історичної пам'яті. Відтак необхідність управління історичною свідомістю набуває великих масштабів. Противагою глобалізаційним процесам, що містять загрозу інформаційній складовій безпеки України, може стати відродження інтересу суспільства до національної історико-культурної спадщини як цінного культурного надбання української нації, впливового засобу національної самоідентифікації, формування об'єктивної історичної пам'яті та потужного консолідаційного чинника суспільства⁹.

Сучасна глобалізація є загрозою для традиційної національної культури. Загроза полягає, у першу чергу, у гомогенізації та зміні значення національної культури внаслідок поширення глобальної ідеології та масової культури. Під інформаційним тиском опинилася історична пам'ять – основа національної та державницької свідомості українського народу. Об'єднана Європа знайшла певний консенсус історичної пам'яті, вибудувала нові стереотипи взаємного сприйняття минулого, що ґрунтуються на націленості у майбутнє. Стосовно України активізуються ті моменти історичної пам'яті, які співпадають з політичною доцільністю. Це, передусім, стосується періодів визвольних боротьби українського народу за відродження своєї державності, які змінили політичну ситуацію в Україні у контексті оцінки діяльності видатних історичних постатей, щодо яких інколи виникають ідеологічні суперечки, питань Другої світової війни, історичної пам'яті про державний терор радянського тоталітарного режиму тощо.

---

⁹ Барановська Н.М. Національна історико-культурна спадщина в системі історичної пам'яті та викликів сучасної глобалізації // *Historical and Cultural Studies/ Історико – культурні студії*. Volume 3, Number 1. – Львів: НУ ЛП, 2016. С. 7-12.

Глобальна історія вимагає долати так званий націоналізм, підлаштовуватись під глобалізаційні процеси. Але у такому випадку логіко-методологічні засади історико-культурної спадщини втрачають свою актуальність і стають функціонально залежними від вирішуваних проблем та панівного способу діяльності політичної спільноти. Відтак духовними потребами людини починають правити абстракції, а не її культурна історія.

Сутнісним чинником розвитку інтеграційної стратегії історичної пам'яті є створення єдиної моделі історичної пам'яті може бути збереження, вивчення та осмислення історико-культурної спадщини, що органічно включає її у контекст сучасних світоглядних цінностей, формує у суспільній свідомості історичну пам'ять, яка сприяє збереженню всього комплексу знань, відтворенню справедливості, відновленню більш повної картини минулого через пам'ятки та місця пам'яті¹⁰. Пам'ятки історії та культури є не тільки унікальним свідченням минулого та важливим джерелом історичного досвіду, здатного проникнути в усі виміри національно-духовного життя. Вони на цьому ґрунті є важливим консолідаційним чинником.

Ефективним засобом формування спільної пам'яті нації є створення історичного просторового середовища, що становить візуальний компонент історико-культурної спадщини. Це міська топоніміка та пам'ятники, будинки та монументи, пам'ятні місця боротьби за національне визволення, меморіальні комплекси жертвам тоталітарних репресій, які не тільки відображають історичне минуле, а й формують спільний для усієї України образ минулого, осучаснюють національну пам'ять.

---

¹⁰ Денисенко Г., Денисенко О. Культурна спадщина України у формуванні історичної пам'яті народу // Красзнавство. – 2014. № 1. С. 139

Глобалізація та сучасні інформаційні технології створюють нові можливості для ефективної музеєфікації історико-культурних цінностей, переосмислення експозицій у напрямі служіння суспільству. Саме музеєфікація забезпечує максимальне збереження пам'яток минулого, перетворює історико-культурні об'єкти на об'єкти музейного показу для трансляції їх цінностей і смислів теперішнім і майбутнім поколінням. Водночас відбувається збереження свідчень про історичні та культурні події, життя та діяльність відомих осіб, важливих для формування історичної пам'яті. У зв'язку з цим істотного значення набуває трансформація змістовного наповнення національної ідеї та її реалізація в музейно-експозиційній практиці.

Моделювання історії музейними засобами вимагає розроблення нових типів музеїв, прикладом яких можуть стати музеї відтворених історичних пам'яток, або «музеї просто неба». Серед найбільших в Україні такими є Національний музей народної архітектури та побуту України у Пирогові, Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (м. Переяслав), Музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай» (м. Львів), Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття (с. Кринос Івано-Франківської області). Це великі етнографічні комплекси, експонати яких несуть значне смислове і символічне навантаження, демонструючи архітектурні та побутові особливості, народні традиції, обряди та звичаї різних регіонів України¹¹.

Подібні музейні комплекси відбивають ті процеси давнього часу, саме вони значною мірою пов'язують сьогодення з минулим. Однак, нерідко будучи розташованими просто неба, такі об'єкти як, втім, і багато інших, зазнають руйнівного впливу з боку як природних, так і

---

¹¹ Барановська Н.М. Національна історико-культурна спадщина в системі історичної пам'яті та викликів сучасної глобалізації // *Historical and Cultural Studies/ Історико – культурні студії*. Volume 3, Number 1. Львів: НУ ЛП, 2016. С. 7–12.

антропогенних факторів, а отже потребують виявлення, обліку та захисту, а також забезпечення сприйняття їх у якості пам'яток історії та культури якомога більшою кількістю наших сучасників.

Підводячи підсумки під дослідження значення для суспільства культурної спадщини, підкреслимо наступне. У постіндустріальну (глобалізовану) епоху культурна спадщина відіграє роль вагомого потенціалу розвитку суспільства. Будь-яке історичне місто при визначенні напрямів руху у майбутнє в умовах глобалізації має спиратися на власні унікальні риси та властивості. Виходячи з цього збереження спадщини має стати важливою складовою державної політики. Будь-які втрати культурно-історичної спадщини неминуче негативно вплинуть на всі сфери життя нинішнього і майбутніх поколінь, призведуть до розривів історичної пам'яті, до втрати суспільством орієнтирів розвитку.

1.2 Матеріальні та нематеріальні об'єкти культурної спадщини та їх значення для розвитку культурного простору

Об'єктами охорони та зберігання є будинки, споруди, окремі поховання, місця масових поховань загиблих військовослужбовців, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями тощо. Отже, теоретико-методологічний зміст категорії «охорона культурної спадщини» як об'єкта конституційно-правового регулювання слід розглядати насамперед у контексті визначення цілісної системи найважливіших суспільних цінностей, до яких, безумовно, належать і культурні цінності, у тому числі найважливіші культурні надбання минулих історичних періодів.

Пам'ятки культурної спадщини, які занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, називаються об'єктами культурної спадщини.

Об'єкти культурної спадщини за значимістю розділяються на:

— пам'ятки всесвітнього значення, тобто об'єкти, що занесені до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. В Україні на обліку ЮНЕСКО знаходиться 7 об'єктів – 1) Київський Софійський собор, Києво-Печерська лавра та церква Спаса на Берестові, 2) ансамбль історичного центру м. Львова; 3) резиденція митрополитів Буковини та Далмації у м. Чернівці; 4) чотири пункти геодезичної дуги Струве; 5) букові ліси Карпат; 6) дерев'яні церкви карпатського регіону України; 7) стародавнє місто Херсонес Таврійський;

— пам'ятки національного та пам'ятки місцевого значення – об'єкти, які занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;

Для забезпечення охорони і збереження пам'яток культурної спадщини та з метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам'яток, їх комплексів (ансамблів), історико-культурних заповідників, історико-культурних заповідних територій навколо них встановлюються зони охорони пам'яток:

- охоронні зони,
- зони регулювання забудови (I, II, III категорії),
- зони охоронюваного ландшафту,
- зони охорони археологічного культурного шару.

«Нематеріальна культурна спадщина» — це звичаї, форми показу та вираження, знання, навички, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та групами під впливом їхнього досвіду, оточення, взаємодії з природою, історії та формують у них почуття самобутності та наступності, сприяючи, таким чином, формуванню поваги

до культурного розмаїття і творчості людини. Нематеріальна культурна спадщина відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні ідентичності окремої соціальної групи і особистості. Існування нематеріальної спадщини в її великому багатстві є необхідною умовою для збереження культурного розмаїття в умовах зростаючої глобалізації. Взаємне розуміння нематеріальної культурної спадщини різних громад допомагає в проведенні міжкультурного діалогу і виховує взаємну повагу до інших способів життя.

Нематеріальна культурна спадщина зазвичай проявляється у таких галузях ¹²:

- а) усних традицій та формах вираження, зокрема у мові як носії нематеріальної культурної спадщини;
- б) виконавському мистецтві;
- в) звичаях, обрядах, святкуваннях;
- г) знаннях та практиці, що стосуються природи та всесвіту;
- д) традиційних ремеслах.

Станом на серпень 2023 року до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України внесено 77 елементів.

1. Традиція Косівської мальованої кераміки.
2. Кролевецьке переборне ткацтво.
3. Опішнянська кераміка.
4. Петриківський розпис — українське декоративно-орнаментальне малярство ХІХ—ХХІ ст.
5. Козацькі пісні Дніпропетровщини.
6. Пісенна традиція села Лука Києво-Святошинського району Київської області.
7. Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області.

---

¹² Нематеріальна культурна спадщина України // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Нематеріальна_культурна_спадщина_України

8. Традиції рослинного килимарства селища. Решетилівка Решетилівського району Полтавської області.
9. Орньок — кримськотатарський орнамент та знання про нього.
10. Традиція орнаментального розпису бубнівської кераміки.
11. Бортництво.
12. Традиція гуцульської писанки.
13. Традиція приготування караїмського пиріжка з м'ясом. Досвід караїмів Мелітополя.
14. Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі Дубровицького району Рівненської області.
15. Традиція декоративного розпису села Самчики
16. Олешнянське гончарство Чернігівщини.
17. Художнє дереворізьблення Чернігівщини.
18. Гуцульська коляда та плеси Верховинського району Івано-Франківської області.
19. Звичай виконувати танець Аркан з Ковалівкою в Печеніжинській об'єднаній територіальній громаді.
20. Мистецтво виготовлення звукової глиняної забавки «Валківський свищик».
21. Технологія виготовлення «воскових» вінків на Вінниччині.
22. Культура приготування українського борщу (включено до нематеріальної спадщини ЮНЕСКО 1 липня 2022 року).
23. Карпатське ліжникарство.
24. Борщівська народна вишивка.
25. Технологія створення клембівської сорочки «з квіткою».
26. Великодне гуляння «Водити Володара» в селі Розкошівка Теплицького району Вінницької області.
27. Традиція приготування яворівського пирога.
28. Створення об'ємної сферичної різдвяної звізди села Мацьковичі.
29. Знання і практики приготування сахновщинського короваю.
30. Традиційне харківське коцарство.
31. Новорічна традиція буковинського маланкування.
32. Особливості виконання клезмерської музики Подільського (Кодимського) району Одеської області
33. Різдвяний обряд «Мошу» (обряд чоловічої коляди).
34. Знання, вміння та практики, що стосуються приготування та споживання біляївської рибної юшки.

- 35.Музей традиційного народного мистецтва як інтерактивний простір нематеріальної культурної спадщини Одещини.
- 36.Міліна — знання, навички та звичаї.
- 37.Метод будівництва «суха кладка».
- 38.Бузинник — десертна страва з бузини, традиції приготування та споживання.
- 39.Традиція приготування обрядової страви «крупки» с. Мостове Андрушівської громади Житомирської області.
- 40.Мистецтво виготовлення яворівської дерев'яної забавки.
- 41.Звичай і технологія приготування святкової та поминальної каші у місті Авдіївка Донецької області.
- 42.Традиція лозоплетіння в с. Іза Хустського району.
- 43.Міжнародний Різдвяний фестиваль «Коляда на Майзлях».
- 44.Гуцульська бриндзя.
- 45.Культура приготування та споживання плацинди у селах долини річки Фрумушика.
- 46.Українська писанка: традиція і мистецтво.
- 47.Бортництво Київської області.
- 48.Традиція соломоплетіння у Турійській громаді Волинської області
- 49.Практика та культурний контекст. приготування «чіберек» та «янтик» — традиційних страв кримських татар.
- 50.Сливовий леквар — традиція приготування та культура споживання на Закарпатті.
- 51.Обряд «засівання з конем у селі Вістря Чортківського району Тернопільської області».
- 52.Традиційний обрядовий хліб Вінниччини.
- 53.Кобзарство.
- 54.Випікання весільних утят у селі Річки.
- 55.Обряд приготування страви «Зелеківська зливанка».
- 56.Надсянська говірка на теренах Мостищини.
- 57.Гуцульська боднарка.
- 58.Мистецтво виготовлення глинянського візерункового текстилю.
- 59.Буковинська та бессарабська тайстра: традиції виготовлення та побутування.
- 60.Практика з охорони горюньської культури «Музеєм горюньської культури» в селі Нова Слобода Конотопського району Сумської області.
- 61.Поліська дудка-викрутка: традиції виготовлення та гри.

62. Традиція приготування та споживання обрядових хлібів до Дня Святого Георгія села Криничн.е
63. Обуховицьке ткацтво.
64. Традиції рогозоплетіння (села Щітки та Писарівка Вінницького району Вінницької області).
65. Традиція наряджання могильних хрестів на Рівненському Поліссі.
66. Приготування української традиційної страви «Голубці».
67. Культура традиційного вівчарства Бессарабії та знання, пов'язані з ним (Одеська обл.).
68. Традиція повіншування Василів у селі Липівка Рогатинської територіальної громади Івано-Франківської області.
69. Буковинське поминальне деревце з дарами.
70. Традиційне ремесло бджільництва у Сватівському районі Луганської області.
71. Традиція гуцульського художнього дереворізьблення.
72. Традиційний обряд Маланка с. Белелуя Івано-Франківської області
73. Традиційні жіночі прикраси із бісеру на Прикарпатті.
74. Традиція і технологія вишивки жіночої сорочки на Гадяччині.
75. Буковинський урочистий вінок з ковилою.
76. Обряд приготування зливаної каші.
77. Технологія приготування обрядового напою «Варена» в селі Боромля.

Зазначені вище об'єкти матеріальної та нематеріальної культурної спадщини є дуже важливими для України – молодій незалежній держави. Сьогодні вона переживає складний етап трансформацій на шляху входження у європейську спільноту. Вона намагається зайняти належне місце у сучасному європейському культурному просторі. Це буде визначатися, серед іншого, рівнем збереженості історичної пам'яті, національних традицій, культурної спадщини, яка є духовним, культурним, економічним і соціальним капіталом країни. Спадщина несе в собі цивілізаційні етнічні коди, притаманні народу — світоглядні ідеали, морально-етичні, культурні, ментальні особливості свідомості й поведінки, на яких ґрунтується матеріальна і духовна спільність.

1.3 Основні засади державної політики у сфері захисту культурної спадщини

Американські дослідники феномену політики Е.Янг і Л.Куїнн розкривають ключові моменти, важливі для розуміння державної політики як такої: державна політика – це дії, які реалізуються владним органом, що має відповідні законодавчі, політичні та фінансові повноваження¹³. Тобто сама політика має своє походження (інституціональну природу) як вид державно-управлінської діяльності, оскільки ці повноваження виступають механізмами її здійснення. Одночасно державна політика є політичним процесом управлінського впливу, головним чином інститутів виконавчої влади, держави на основні сфери суспільства, що спирається на безпосереднє застосування державних владних повноважень, як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулюючого і організуючого впливу на всі компоненти та аспекти функціонування і розвитку економіки, соціальної сфери та інших підсистем суспільства за допомогою розміщення ресурсів, розподілу, перерозподілу суспільних благ та інших заходів.

Державна політика щодо того чи іншого об'єкта управління є видом публічно-управлінської діяльності, яка містить у собі таку складову як державне рішення – акт публічного управління, за допомогою якого держава визначає підстави виникнення, зміст або припинення регульованих суспільних відносин. Державне рішення є вибором

---

¹³ Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики: Практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн; пер. з англ. С. Соколик; наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К. : К. І. С., 2003. С. 5–6].

альтернативи майбутньої дії, спрямованої на досягнення політичної мети, організації діяльності об'єктів політичного управління. Державна політика, у якості інструмента досягнення мети у будь якій сфері діяльності органів публічної влади, повинна бути системою взаємопов'язаних, послідовних управлінських впливів (рішень), об'єднаних єдиною метою, об'єктом і принципами діяльності¹⁴.

Державна політика розробляється з урахуванням багатьох обставин та інтересів різних груп інтересів, які виступають одночасно її об'єктами. До її основних функцій слід віднести такі: політико-управлінська (забезпечує політичне керівництво суспільством в цілому чи окремим об'єктом); інтегративна (забезпечує консолідацію суспільства, досягнення стабільності суспільства в цілому і складових його частин, систем); регулятивна (сприяє упорядкуванню, регламентації політичної поведінки і політико-адміністративних відносин); прогностична (вироблення концепції, курсу розвитку суспільства чи окремого об'єкта); артикуляційна (виявлення і вираження інтересів різних груп суспільства; нормативна, пов'язана з виробленням і затвердженням системи норм і цінностей в суспільстві; соціалізація особистості (включення індивіда в суспільне життя, певне політичне середовище).

З огляду на вищевикладене, ми зробимо певні узагальнення, акцентуючи увагу на ключових характеристиках державної політики (policy) як виду державно-управлінської діяльності. По-перше, вона є суспільно-політичним феноменом, нерозривно пов'язаним з досягненням публічних інтересів, вибором альтернативи майбутньої дії, спрямованої на досягнення політичної мети, організації діяльності об'єктів політичного управління, політичним процесом управлінського впливу інститутів влади

---

¹⁴ Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: Моногр. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.

та держави на основні сфери суспільства; по-друге, в організаційному плані вона являє собою сукупність заходів та інститутів, які сприяють оптимальній їх реалізації; по-третє, вироблення та реалізація державної політики є науковим процесом, що спирається на виключно теоретично обґрунтовані рішення та наукові методи державно-управлінської діяльності¹⁵.

З цих позицій, тобто позицій сутності державної політики має здійснюватись розбудова національної системи культури. В умовах становлення України як незалежної держави державна культурна політика має враховувати кардинальні зміни в усіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ ст. Такий підхід актуалізує наукові пошуки і з метою зосередження наукових, духовних, матеріальних зусиль, ресурсів на подоланні проблем розвитку культурної галузі. У теоретико-методологічному дискурсі необхідність конституційно-правового рівня регламентації основних засад охорони культурної спадщини зумовлюється тим, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека є найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). Важливе значення у контексті забезпечення конституційних прав людини і громадянина має забезпечення охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини в суспільному житті.

Для реалізації цих завдань призначена державна культурна політика, яка формується і реалізується різними інститутами влади, багаторівневою

---

¹⁵ Сидоренко Н.С., Корх А.О., Наумик А.С. Сучасні підходи до визначення та основні теоретико-методологічні складові публічної політики України // The 1st International scientific and practical conference “Distance learning in modern conditions and new technologies” (September 19 – 22, 2023) Stockholm, Sweden. International Science Group. 2023. С. 205–210.

публічного управління та адміністрування. На вищому національному рівні її здійснює Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України. Виконання завдань держави покладаються на центральні органи виконавчої влади, передусім Міністерство культури та інформаційної політики. Державна політика охорони та збереження культурної спадщини є важливою складовою державної культурної політики. Ця публічно-управлінська діяльність має в Україні має тривалу історію. Функціональна діяльність держави у цій сфері постійно удосконалювалась з метою забезпечення прав громадян на вільний доступ до об'єктів культурної спадщини.

Державна політика збереження історико-культурної спадщини, як складова державної культурної політики, регулюється, окрім Конституції України, законами України «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», низкою міжнародних конвенцій про охорону спадщини, ратифікованих Україною. Серед них — Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства, Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини та інші. У ст. 54 Конституції України зазначено: кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами¹⁶. Державна політика охорони культурної спадщини передбачає організаційно-правові,

---

¹⁶ Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

матеріально-технічні, інформаційні та інші заходи з виявлення, наукового вивчення, класифікації таких об'єктів; запобігання їх руйнуванню, збереження, консервації, використання, пристосування та музеєфікації.

У Законі України «Про культуру» у ст. 3 серед основних засад державної політики у сфері культури визначено «захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури, турбота про розвиток культури»¹⁷. Правові, організаційні, економічні та соціальні відносини у сфері охорони культурної спадщини регулюються Законом України «Про охорону культурної спадщини», в якому в ст. 1 дано визначення основних термінів, таких як «об'єкт культурної спадщини», «нерухомий об'єкт культурної спадщини», «рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини», «пам'ятка культурної спадщини» тощо.

Законодавство України про культуру має на меті: збереження і примноження національного культурного надбання. Основними засадами державної політики у сфері культури визначені захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури. Одним із пріоритетних напрямів культурної політики є збереження, відтворення та охорона історичного середовища. Зокрема, відповідно до ст. 16 «Збереження культурної спадщини, культурних цінностей та культурних благ» цього Закону, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні забезпечувати:

- збереження культурних цінностей на території України, охорону культурної спадщини, захист історичного середовища;
- збереження Музейного фонду України, Державного бібліотечного фонду України, Національного архівного фонду України, фільмофонду, їх

---

¹⁷ Закон України «Про Культуру». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 24, ст.168). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

постійне поповнення сучасними творами мистецтва, продукцією вітчизняного книговидавництва, кінематографа, аудіовиробництва;

– функціонування і розвиток мережі музеїв, архівів, бібліотек, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання та студій), клубів, кінотеатрів, кіно-, відеопрокатних підприємств, об'єднань, заповідників, реставраційних закладів державної та комунальної власності;

– збереження нематеріальної культурної спадщини, в тому числі традиційної народної культури, мов, діалектів і говірок, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів, народних художніх промислів та ремесел, історичних топонімів тощо.

Цей Закон України забороняє вилучення друкованих видань, вихідних матеріалів фільмів та фонограм, інших мистецьких і літературних творів, документів, пам'яток з бібліотечних, музейних, архівних фондів, фільмофонду, знищення культурних цінностей з ідеологічних чи політичних міркувань. А також визначені об'єкти національного культурного надбання (п. 3 ст. 16) і вказано, що документи на об'єкти культурної спадщини та інформація про культурні цінності підлягають збереженню шляхом створення страхового фонду документації.

Тим не менш сьогодні охорона культурної спадщини України є недосконалою. Причинами цього є корупція, погане регулювання та управління з боку влади, недосконале законодавство в цій сфері та слабкі санкції за його порушення. Зокрема, досить поширені випадки нецільового використання земель історико-культурного призначення, несанкціонованого використання та руйнування пам'яток археології через низьку культуру та безвідповідальне ставлення окремих суб'єктів господарювання та/ або відсутність охоронних дошок на об'єктах культурної спадщини. Також спостерігається недостатня координація діяльності правоохоронних органів та органів охорони культурної

спадщини щодо припинення та попередження правопорушень в зонах охорони об'єктів культурної спадщини та в історичних ареалах населених місць¹⁸.

Суттєвим кроком для вирішення накопичених проблем, пов'язаних з охороною культурної спадщини, стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» від 09.09.2010 р. № 2518-VI [19]. Цим Законом урегульовано низку питань діяльності історико-культурних заповідників, посилено відповідальність за шкоду, завдану пам'яткам, унормовано деякі питання земельного законодавства, що впливали на збереження об'єктів культурної спадщини.

На сьогодні реалізується комплексна інтегрована міжвідомча Класифікаційна довідкова система «Культурні цінності України», за допомогою якої планується забезпечити функціонування єдиної дозвільної системи та запровадити уніфікований електронний дозвільний документ (УЕДД). Проте аналіз сучасного стану системи охорони культурної спадщини засвідчує, що багато проблем, що упродовж десятирічч накопичувалися у сфері охорони культурної спадщини, ще потребують свого розв'язання. Серед негативних чинників, які перешкоджають подальшому розвитку процесів управління охороною культурної спадщини варто виділити, передусім відсутність цілісної системи державного управління та спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони культурної спадщини,

---

¹⁸ Литвиненко О.М. Напрями вдосконалення правових та інституційних механізмів збереження культурної спадщини. Національний інститут стратегічних досліджень, 15.04.2020. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna_politika/napryami_vdoskona_lennya_pravovikh_ta_instituciynikh_mekhanizmiv.

¹⁹ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» від 09.09.2010 р. № 2518-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-17#Text>

неефективна державна регіональна політика. Вагомою причиною є недостатній рівень усвідомлення органами, що здійснюють регулювання у сфері охорони культурної спадщини, ролі та значення створення, збереження, охорони, використання та популяризації національного культурного надбання для соціально-економічного розвитку країни.

Висновки до розділу 1.

Розкрито поняття національної культурної спадщини — це сукупність об'єктів та явищ культури, успадкованих від попередніх поколінь, які проживали на території України, і є визначальними для подальшого сталого розвитку держави. До культурної спадщини відносять історичні, археологічні, архітектурні пам'ятки, твори монументального мистецтва, етнографічні особливості території, фольклор, центри прикладного мистецтва та ремесел, музеї, виставки, театри тощо. В умовах викликів глобалізації культурна спадщина є культурною основою національної ідентичності народу, самобутньою невід'ємною складовою історико-культурної спадщини людства, у якій зосереджується консолідаційний потенціал об'єктивної історичної пам'яті кожного окремого народу.

Показано, що поняття «культура», «культурна спадщина» і «культурні цінності»; поняття «вітчизняний національний культурний продукт», «культурні блага» й «культурні цінності»; сукупність унікальних культурних цінностей, об'єктів культурної спадщини, — мають виняткове історичне значення для формування культурного простору України, становлять «національне культурне надбання».

Показано, що нематеріальна культурна спадщина, поряд з матеріальною, відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні ідентичності окремої соціальної групи і особистості. «Нематеріальна

культурна спадщина» виражається у звичаях, знаннях, навичках, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та групами під впливом їхнього досвіду, оточення, взаємодії з природою, історії та формують у них почуття самобутності та наступності, сприяючи, таким чином, формуванню поваги до культурного розмаїття і творчості людини. Існування нематеріальної спадщини в її великому багатстві є необхідною умовою для збереження культурного розмаїття в умовах зростаючої глобалізації.

Розкрито ключові характеристики державної політики (policy) охорони культурної спадщини як виду державно-управлінської діяльності. Вона представляє собою: по-перше, суспільно-політичний феномен, нерозривно пов'язаний з забезпеченням публічних інтересів щодо охорони об'єктів культурної спадщини; вибором альтернативи майбутньої дії, спрямованої на збереження самобутності нації; по-друге, в організаційному плані вона являє собою сукупність заходів та дій, які здійснюють органи публічного управління та самоврядування, які сприяють оптимальній реалізації завдань охорони об'єктів культури; по-третє, вироблення та реалізація державної політики охорони культурної спадщини є науковим процесом, що спирається на виключно теоретично обґрунтовані рішення та наукові методи державно-управлінської діяльності. Пам'яткознавство та теорія публічного управління є основними теоретичними основами державної політики охорони культурної спадщини.

РОЗДІЛ 2

ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ В СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

2.2 Культурна спадщина України як інструмент формування європейської ідентичності

Європейська цивілізація, до якої належить Україна, має античні корені, оскільки навіть такі терміни та поняття як культура, академія, школа, гімназія, демократія, республіка, імперія, деспотія, олігархія, диктатура прийшли до українців із античності. Сьогоднішня Європа є багатовимірною батьківщиною народів, що становлять собою різні сегменти розвитку європейської цивілізації, заснованої на концепції свободи людини. Інакше кажучи, на створення європейської культурної спадщини вплинули античність, християнство, демократичні цінності та гуманістичні традиції.

З прадавніх часів українські землі були також частиною євроатлантичної цивілізації. Київська Русь, згодом Галицько-Волинське князівство, Козацька держава підтримували численні торгові та культурні зв'язки з багатьма країнами Європи. Протягом багатьох століть відбувалося взаємозбагачення культур європейських народів. Українські землі у складі різних імперій пережили лихоліття Першої та Другої світових воєн, зазнали численних культурних втрат.

Після розпаду Радянського Союзу, незалежна Україна отримала у спадок понад 140 тисяч нерухомих пам'яток історії та культури, з них: 64 тисячі пам'яток археології, понад 54 тисячі пам'яток історії, близько 7 тисяч пам'яток монументального мистецтва, понад 15 тисяч пам'яток містобудування і архітектури. Львівська область займає друге місце в Україні щодо загальної кількості об'єктів культурної спадщини. На теренах області налічується більше 8 тисяч об'єктів, серед яких 816 пам'яток мають статус національного значення²⁰.

Україна бере активну участь у роботі щодо оновлення Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Характеристика цього списку надана у підрозділі 1.2. Відмітимо, що фактор використання історико-культурної спадщини України став важливим інструментом м'якого захисту національних політичних інтересів; формування позитивного іміджу України та її народу; популяризації української мови, науки, мистецтва. Так, наприклад, після проведення Євро-2012 Україну відкрили для себе тисячі закордонних туристів, які ознайомилися з культурними цінностями нашої країни, побутом та життєвим укладом українців.

Завдячуючи культурному обмінові, культурна спадщина України стає відкритою для інших представників інших держав. Постійний міждержавний діалог між Україною та державами-членами ЄС відбувається через заснування культурно-історичних центрів у європейських столицях; взаємний культурний та науковий обмін; організацію міжнародного туризму з обов'язковим відвідуванням визначних місць та об'єктів культурної спадщини Європи та України; розширення участі національних професійних та аматорських колективів у

---

²⁰ Матлай Л.С. Історико-культурна спадщина України у цивілізаційному діалозі / Л.С. Матлай // *Historical and Cultural Studies*, Volume 1, Number 1, 2014. Науковий журнал «Історико-культурні студії», №1 (1), 2014. С. 45–49.

світових мистецьких проектах. На цьому шляху формується європейська ідентичність України.

У Хартії Європейської ідентичності дається різнопланова характеристика європейської ідентичності. По-перше, вона розглядається як спільність долі, залежність народів Європи один від одного у спільному будівництві мирного європейського порядку. По-друге, європейська ідентичність виявляється у спільності цінностей, що беруть початок у класичній старовині, християнстві, Ренесансі та Просвітництві й засновані на толерантності, гуманізмі й братерстві, визнанні фундаментальних прав людини і норм права, котрі впроваджені в загальних принципах, що підтверджують волю індивідуальної і соціальної відповідальності. По-третє, європейська ідентичність постає як спільність життєвого простору, в якому розвивається європейське громадянство, згідно з яким всі громадяни у державах-членах мають ті самі права й обов'язки. По-четверте, європейська ідентичність виявляється у специфічній відповідальності: тільки через співробітництво, згуртованість і єдність може Європа ефективно допомагати вирішувати власні та світові проблеми, розбіжність у європейській політиці – безвідповідальність, яка може привести до хаосу²¹.

У будь-якому випадку ідентифікація європейців відбувається під впливом взаємопов'язаних, інтеграційних та етномобілізаційних процесів. Етнічний рух використовував панєвропеїзм для отримання більшої автономії і розширення кола повноважень в межах регіональних програм та реалізації принципу субсидіарності, а прихильники тісної європейської інтеграції здобули підтримку різних етнічних груп за рахунок політики регіоналізму. В умовах глобалізації, інтеграції та уніфікації, з одного боку, і намагань зберегти національну й регіональну ідентичність, з іншого,

---

²¹ Тихомирова Є. Б. Формування європейської ідентичності як чинник європейської інтеграції // Наукові записки. Том 45. Політичні науки. 2005. С. 56-60.

європейський федералізм дуже важливий, оскільки він може примирити ці різноспрямовані тенденції.

Нам потрібно враховувати, що нації і національні ідентичності є продуктами соціального устрою, в якому головними елементами вважаються саме нації-держави. Сучасний соціальний устрій суттєво змінюється під впливом активізації глобалізаційних процесів, і, незважаючи на те, що нації-держави досі відіграють визначну роль як на макро-, так і на мікрорівні, глобалізація створює нові чинники та агентів впливу. Суттєві виклики постають перед сучасними націями і у питаннях змісту національної ідентичності в умовах глобалізації.

Поширене в академічному дискурсі визначення нації і національної ідентичності через поділ на громадянське, або політичне, та культурне, або етнічне, сьогодні не сприймається як ефективний теоретичний інструмент. В останні роки з'являються наукові роботи, автори яких на основі емпіричних досліджень заперечують доцільність використання поділу націй за громадянським чи етнічним виміром. Вони доводять, що люди у країнах Західної Європи, які прийнято визначати як громадянські нації, демонструють ознаки сильних культурних ідентичностей.

Європа не демонтує, а, навпаки, поглиблює національну ідентичність кожного народу – такими є принципової ваги засади євроінтеграційного процесу, які роблять його привабливим для великих і малих народів. Європу об'єднують спільність долі й побоювання втратити національну та культурну ідентичність. Європеїзація несе з собою нову логіку, за якої національні правові та політичні культури, продовжуючи існувати, одночасно заглиблюються в загальноєвропейську культуру, тоді як космополітизм означає «логіку включених опозицій». Свідченням цього є те, що зараз в Європі немає однієї традиційної культури, немає єдиної церкви, однієї домінуючої мови, як немає єдиних культурних течій. Європейський простір – це своєрідна мультикультурна і

мультинаціональна спільність, яку не можна привести до єдиного знаменника. Саме тут й постає проблема зміни самоідентифікація громадян різних національних держав на основі європейськості²².

Узагальнено Європейську ідентичність розглядають як особливий різновид колективної ідентичності, що виникає на рівні ЄС — наднаціонального інтеграційного об'єднання. Головною проблемою тут є проблема співвідношення різних видів колективних ідентичностей у межах однієї спільноти, зокрема питання про те, чи не конфліктує новітня наднаціональна європейська ідентичність — відчуття приналежності до об'єднаної Європи — з національними ідентичностями, притаманними окремим країнам-членам ЄС. З'являються спроби побудови теоретичних моделей колективної ідентичності, серед яких можна вирізнити:

— «культурну», яка тлумачить ідентичність як наслідок дії етнокультурних факторів, що формуються впродовж тривалого історичного процесу (таких, як спільна історична спадщина, спільна релігія, спільна мова);

— «інструментальну», у межах якої ідентичність розглядається як результат економічного чи політичного розрахунку, що базується на власних інтересах;

— «громадянську» («civic») модель, яка розглядає ідентичність як сутність, що заснована на домовленостях (конвенціях) щодо норм політичного співіснування.

Розкриваючи першу, культурну модель ідентичності, відмітимо наступне. В українському контексті проблема співвідношення європейської ідентичності з національною набуває дещо іншого вигляду.

---

²² Козловець М. А. Європейська ідентичність: уніфікація чи "єдність в розмаїтті"? / М. А. Козловець // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2009. Вип. 37. С. 72-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2009_37_9

На відміну від багатьох країн, що мають довшу історію державного суверенітету, формування національної ідентичності в Україні все ще перебуває у стадії становлення. Відтак проблема полягає не стільки в тому, щоб поєднати наявну українську національну ідентичність з новою європейською ідентичністю, а щоби вибудувати обидва ці типи ідентичності – національну та європейську.

Специфіка сучасної ситуації полягає у тому, що обидва ці варіанти ідентифікації України спираються на концепт Європи. Європейська ідентичність за українських умов виступає як особлива складова формування національної ідентичності. У такому випадку ідентифікаційна модель самобутності й самодостатності України може бути експлікована в «європейських» термінах. Про це свідчить, зокрема, ідея спочатку побудувати Європу в Україні.

Шлях до європейської ідентичності лежить через усвідомлення своєї національної ідентичності на основі української культурної спадщини. Український народ асоціює себе з Європою. Але Україна має спочатку вирішити свої внутрішні проблеми, позбутися історичних образ, й потім стати повноправним членом великої європейської сім'ї народів. Цей шлях пройшли французи, німці, італійці, румуни, поляки й багато інших народів. На спільності національних ідентичностей європейських народів якраз ґрунтується підхід союзного націоналізму до визначення європейської ідентичності.

Отже, європейська ідентичність не знімає національну. Йдеться про вироблення багаторівневої моделі співіснування різних народів та культур під спільним знаменником ЄС, основними рисами якої є мультикультурність і толерантність. Філософія європейського інтеграційного розвитку відображається формулою «єдність в розмаїтті». Глибоко шануючи власні історичні корені, сучасний європеєць не відмовився від національної ментальності й культури свого народу, та їх

органічно доповнює відчуттям належності, разом з іншими європейськими народами до єдиної субстанції зі спільними коренями та зі спільною перспективою на майбутнє. Кожен європейський народ долучає до загальної ідеї єдиної Європи власні неповторні риси.

Розглядаючи поняття «культура» в його найширшому розумінні, яке містить культурний підтекст, образ світу, систему вірувань і цінностей, то ми маємо справу з європейською культурою. Про це свідчить наше сприйняття політичних, релігійних і соціальних інституцій та пов'язаних із цим цінностей, які притаманні саме Європі. Це секуляризація державних інститутів, поділ влади, правова держава, соціально ринкова економіка, соціальна справедливість, рівність усіх перед законом, права і свободи громадян. Ми сприймаємо найширше коло західних культурних зразків не інакше як з означенням «європейський».

Європейський тип культури – ідеал цивілізованості, ідеал етичного сприйняття реальності. Наше відчуття «культурності» повністю перекликається зі сприйняттям «цивілізованості» європейського простору. Однак, навряд чи можна сказати, що ми маємо справу з внутрішньо узгодженою й інтегрованою цілісною європейською культурою. Перед нами постає тісне переплетіння філософських думок, конгломерат мистецьких течій, які безумовно впливали одна на одну, але не витворили єдиної культури. Крім того, коли ми будемо говорити про культуру й у вузькому значенні цього слова, тобто про всі ті артефакти оригінального світосприйняття кожного народу, які мають, як правило, національне походження, то навряд чи знайдемо твори, які автоматично стали б європейським надбанням²³.

---

²³ Андрійчук О. Україна – Європа: тести на сумісність. К.: Смолоскип, 2007. С. 206.

Таким чином Україна не може стати повноцінним членом європейської спільноти, оминувши шлях своєї національної ідентифікації. На сьогодні є необхідність спершу вибудувати українську національну ідентичність, а вже потім йти в Європу. Дослідження рівня сформованості європейської ідентичності українського населення доводить, що на сучасному етапі суспільного розвитку європейська ідентичність лишається для українців переважно неактуалізованою. За результатами моніторингу соціальних змін, здійснюваного Інститутом соціології НАН України, сьогодні менше 2% українців говорять про свою європейську ідентифікацію.

Здійснений А.Пасісниченко аналіз європейської ідентифікації українського студентства дозволяє дійти висновку, що, порівняно з іншими групами населення країни, студенти відрізняються більш високим рівнем європейської ідентичності (близько 36% опитаних повною мірою або скоріше відчують себе європейцями). При цьому найвагомішими чинниками європейської ідентифікації студентської молоді є політичний, академічний, медійний та повсякденний дискурси Європи, до яких вони долучаються. Зв'язок з політичним дискурсом виявлено з огляду на політико-ідеологічні преференції студентів; з академічним дискурсом – з огляду на політики ідентичності, які держава транслює, в тому числі, через систему вищої освіти; з медійним дискурсом – з огляду на джерела інформації, якими користуються студент; з повсякденним – з огляду на регіони їхнього проживання²⁴.

Інакше Україна може втратити свою культуру, традиції, історію – втратити себе під сильним іноземним впливом. Євроінтеграція не має стати

---

²⁴ Європейська ідентичність як дискурсивний феномен: особливості конструювання : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.01 / Пасісниченко Антон Вікторович ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2016. 21 с.

розчиненням України в Європі. На сьогодні національна ідентичність України вибудовується більшою мірою на основі історичної жертвності. Українська політика формування міжнародного іміджу заснована на популяризації трагедій української історії. Водночас, Україна постійно звертається до Європи із закликом про допомогу у вирішенні нескінченних внутрішніх політичних та економічних проблем. Подібна стратегія є неефективною, оскільки Європі не потрібна країна, яка буде грати роль жертви і постійно просити про допомогу.

Відтак, утвердження європейської ідентичності в Україні має базуватись на позитивній й здоровій українській національній ідентичності. Україні необхідно підкреслювати спільність української та загальноєвропейської культур. Зокрема Європі слід нагадувати про Трипільську культуру, яка є спільним надбанням України та Румунії – колискою всієї європейської цивілізації. Потрібно широко інформувати європейський загал про те, що перші розмови про об'єднання Європи відбувалися на саміті монархів європейських країн у 1429 році в Луцькому замку, який є культурним об'єктом, розташованим на території сучасної України, про віденську каву та кав'ярні, які були започатковані українцем. Через такі й подібні кроки самоусвідомлення в Україні формується національна і європейська ідентичність в культурно-історичному розумінні, формується позитивний міжнародний імідж Української держави.

З позицій конституціоналізму слід розуміти європейську ідентичність як побудову Європи в самій Україні. Це потребує проведення численних реформ в Україні, спрямованих на перебудову її соціального, політичного економічного та державного устрою. Метою всіх змін має бути створення в Україні системи життя, комфортної для людини. Кожна людина, індивід має бути найвищою соціальною цінністю – це є

справжньою основою європейської ідентичності та європейської цивілізаційної моделі.

Одним з основних чинників формування європейської ідентичності є спільне економічне життя. Поки що розвиток у напрямі утворення європейського внутрішнього ринку супроводжується певним відчуженням громадян від бюрократії ЄС. Неоднозначно може бути оцінено і вплив введення спільної валюти (до того ж не для всіх членів) на формування європейської ідентичності. Проте економіка, залишаючись важливим чинником зміцнення європейської ідентичності, повинна отримати підкріплення з боку політичних інституцій, культури. Взаємне пізнання та взаємопроникнення між багатими національними культурами зумовлює зближення та усвідомлення спільності коріння й інтересів. Об'єднаній Європі потрібні європейські демократично легітимізовані органи, що будуть уповноважені здійснювати колективні дії й одночасно зможуть представляти спільну справу.

Поряд із зміцненням економічного співробітництва та створення єдиних політичних інституцій в межах об'єднаної Європи для формування й розвитку європейської ідентичності потрібна подальша демократизація суспільства як на національному, так і на загальноєвропейському рівнях. У Хартії європейської ідентичності, зокрема, йдеться про те, що громадянам потрібно дати шанс брати активнішу участь у процесі європейського об'єднання.

В українському контексті питання європейської ідентичності тісно пов'язані з проблемами інтеграції до ЄС. Загалом проблеми, з якими стикається Україна у своєму розвитку, у формуванні та закріпленні своєї новітньої політичної й культурно-цивілізаційної ідентичності, спричинені не тільки специфікою нашої історії та географічного положення. Не меншу роль відіграє у цьому загальний світовий контекст, особливості міжнародного середовища, в якому протягом останніх двох десятиліть

відбулися кардинальні зміни згідно із загальними глобалізаційними процесами і завершенням холодної війни. Україна отримала та використала свій шанс для створення власної держави саме у цьому новому контексті. У певному сенсі поява України на світовій політичній арені є одним з наслідків процесу формування нового світового устрою. Тому чутливість до глобалізаційних змін, готовність адекватно реагувати на нові можливості та виклики, зокрема, шляхом участі в інтеграційних об'єднаннях, є передумовою подальшого розвитку української державності²⁵.

Сьогодні, в період глобалізації, на перший план висувається ідея збереження культурної різноманітності. Мінімізувати етнічні протиріччя покликана концепція багатокультурності. Глобалізований світ, поряд з певними негативними факторами, відкриває нові можливості для взаємодії різних культур, просування національних культурних спадщин та культурної продукції через використання сучасних інформаційних технологій. На національний ґрунт сучасної культури прищеплюються загальносвітові досягнення без яких загалом неможлива національна модернізація. Кожна держава виробляє власну національну стратегію просування та захисту культурної спадщини, враховуючи реальні фінансово-економічні можливості та історико-культурні традиції, намагаючись не допустити некерованої комерціалізації культурної сфери. В Україні в останні роки реалізуються різноманітні проекти, спрямовані на розвиток міжкультурного діалогу, збереження матеріальної та

---

²⁵ Яворська Г. М. До проблеми формування європейської ідентичності в Україні // Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]. 2008. Вип. 42. С. 269-277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2008_42_32

нематеріальної культурної спадщини, підтримку народної творчості, культурного туризму.

Наша країна чітко визначила, що європейський вектор свого подальшого розвитку, інтеграцію до євроспільноти й консолідацію суспільства можна досягти через формування національного культурно-інформаційного простору, міжетнічного діалогу та співпраці, використання культурного різноманіття та національної ідентичності.

2.3 Європейський міжкультурний діалог на основі культурної спадщини

Намагання України інтегруватися в європейський простір спонукає владні органи всіх рівнів та представників наукової спільноти до пошуку актуальних способів мобілізації всіх складових потенціалу держави та її регіонів, що потрібно для якісного розвитку економіки країни й підвищення рівня життя населення. Сьогодні здійснюється активне входження України до світового культурного простору, тому комплексне дослідження культурної спадщини України з метою її ефективного соціально-економічного використання, збереження та відновлення є важливим науково-практичним та стратегічним завданням загальнодержавного значення. Згідно з Конституцією та законами України, низкою ратифікованих чи підписаних Україною міжнародних конвенцій, діяльність з охорони культурної спадщини є зобов'язанням нашої держави перед власними громадянами та світовим співтовариством²⁶.

---

²⁶ Концепція державної політики реформування сфери охорони нерухокої культурної спадщини. Міністерство культури України. 2018. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art__id=245358162

Сьогодні виростає нове розуміння культури як потужного фактору впливу на розвиток нових технологій, на кваліфікацію працівників, на ефективність менеджменту, соціальні та політичні практики членів суспільства, мотивацію економічної діяльності людини, національну ідентифікацію людини і громадянина тощо. Розвинена, динамічна та доступна культура стала середовищем, в якому формується і реалізується креативний (творчий) потенціал людини — головної рушійної сили науково-технологічного та суспільного прогресу.

Сучасні глобальні суспільно-політичні й економічні зміни викликають значний інтерес до культури інших народів як визначальної умови реалізації творчого потенціалу особистості й суспільства, форми ствердження самобутності народу й основи духовного здоров'я нації, міжкультурних контактів, що розвиваються сьогодні у специфічному культурно-інтеграційному і соціально-психологічному контексті. Культурна державна політика може бути застосована, як показує досвід провідних країн світу, як інструмент політики так званої *soft power* («м'якої сили»). На відміну від політики «жорсткої сили», інструментом досягнення цілей якої зазвичай виступає примус, політика «м'якої сили» спирається на співробітництво, створення привабливості іміджу за допомогою культурних цінностей, традицій тощо. Політика «м'якої сили» має бути довгостроковою, але гнучкою і здатною швидко реагувати на нові виклики чи загрози, наприклад такі як результати референдуму в Нідерландах²⁷. Вони не сприяли формування позитивного іміджу України. Тому

---

²⁷ Референдум Нідерландів про затвердження Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною або Консультативний референдум Нідерландів щодо асоціації України і ЄС відбувся в [Нідерландах 6 квітня 2016 року](#). Референдум мав консультативний та коригувальний характер, і був анонсований Виборчою комісією Нідерландів після того, як 420 тисяч підписів за проведення такого референдуму було визнано дійсними. 6 квітня 2016 року 61 % відсоток виборців, що взяли участь в референдумі, проголосували проти затвердження угоди (Вікіпедія).

поширення впливу української держави поширення свого впливу на країни світу мають протікати в межах належно окресленої культурної політики, її внутрішніх та зовнішніх орієнтирів, відкритості на пізнання нових цінностей, як і розповсюдження власних надбань та досягнень.

У цьому контексті важливим елементом державної культурної політики як політики «м'якої сили» є звернення до міжкультурної комунікації (діалогу) як домінантної реалії сучасного світу є актуальною проблемою сьогодення і потребує з'ясування низки питань, пов'язаних із загальнотеоретичними аспектами, а саме через розкриття змісту міжкультурної комунікації у контексті діалогу культур.

Для початку виділимо такі ключових твердження міжкультурної комунікації²⁸:

— міжкультурна комунікація – це взаємодія культур, що здійснюється в певному просторі і часі, де феномен культури розглядається як родове поняття, культурні контакти набувають різних форм, які знаходять своє вираження в дотикові, взаємовідношенні, синтезі, доповнюваності й діалогові;

— міжкультурна комунікація – це взаємодія культур, внаслідок чого виявляється загальнолюдське і специфічне кожної культури як системи;

— міжкультурна комунікація – це взаємодія культур, що отримує свою екстеріоризацію через мову і вербальний зміст, які створюють специфічну картину світу.

---

²⁸ Козак А. В. Міжкультурна комунікація у контексті діалогу культур // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 118. – С. 106-110. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/3429>

При цьому міжкультурна комунікація може розглядатися в діалозі культур у різних аспектах:

- за певних умов може ототожнюватися зі змістом поняття «діалог культур» як чинник соціальної комунікації;
- може бути соціокультурним механізмом стабілізації культурної комунікації, орієнтованої на активізацію інтегративних процесів духовного і матеріального життя суспільства.

У першому аспекті конкретний зміст поняття «діалог культур» розкривається в культурно-історичній взаємодії етносів, спрямованій на співдружність і згоду між ними. Причому як чинник соціальної комунікації вона засвідчує різноманітність історичних форм розв'язання територіальних, етноконфесійних, економічних чи політичних суперечностей між народами.

У другому випадку йдеться про більш вузький зміст поняття «діалог культур», де акцентується на структурно-функціональному статусі компонентів діалогу культур, які групуються навколо певних сфер культури за такими ознаками: прагматична, лінгвістична, семантична. Передусім, має місце прагматична мета виживання культури народів, практичної доцільності засвоєння елементів «чужої» культури, що веде до розуміння й оцінки своєї культури, взаємозбагачення культур, досягнення згоди, взаєморозуміння. Саме ці ознаки розкривають механізм, що забезпечує розуміння можливих результатів діалогу: зміни у знаннях, настановах і мотивах поведінки, у поведінці (діях) партнерів. Досягнення взаєморозуміння як умови діалогу розкриває варіанти витлумачення мотивів поведінки суб'єктів комунікації, роль культурних факторів у вирішенні питань, пов'язаних із необхідністю досягнення згоди, порозуміння, успіху.

Управління культурним виміром діалогу є найбільш складним її аспектом, адже культура – це мультивекторний синтетичний концепт,

базований значною мірою на духовно-світоглядних категоріях спільності і солідарності. Цей вимір є важливим для України, оскільки вона торує шлях до рівноправного членства у ЄС.

Тому розуміння і знання основ європейської культурної політики є важливим і необхідним завданням. Для ефективної розбудови власної національної моделі культурної політики Україна має вивчати і враховувати той досвід, який напрацював ЄС та окремі європейські країни. У 2015 році Україна стала учасницею програми ЄС «Креативна Європа», що дозволяє ширше представити здобутки та потенціал української культури, зокрема культурної спадщини.

Охорона культурної спадщини стає все більшим пріоритетним вектором діяльності з огляду на зростаючий інтерес, як з боку держав, так і з урахуванням особливостей розвитку ситуації у світі – збільшення кількості природних катаклізмів, негативних результатів людської діяльності, агресивної політики авторитарних режимів, ведення бойових дій, що призводить до руйнації й нанесення шкоди пам'яткам культурної спадщини. Культурна сфера стає чи не центральним фокусом уваги ЄС в новому тисячолітті.

Хоча культурна політика залишається зоною компетентності національних урядів країн-учасників ЄС, в ХХІ ст. з'являються та розширюються програми «Культура» та «Креативна Європа», до яких долучаються держави-партнери з інших регіонів світу. Культурні заходи та ініціативи, розширення людської мобільності митців, збільшення доступності до творчих результатів різних верст населення в різноманітних регіонах стали очевидним успіхом виконання цих програм²⁹.

---

²⁹ Культурна політика Європейського Союзу. Хрестоматія : навч. посіб. / Упорядники: Кеда М.К., Соломенна Т.В. Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2022. 468 с. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8780/1/Культурна%20політика%20Європейського%20Союзу.%20Хрестоматія%20.pdf>

Культурна державна політика України є одним із найважливіших компонентів діяльності публічних органів управління та базуватись на інтегрованому підході, який передбачає:

- культурний діалог, побудований на спільних цілях;
- культурна державна політика, спрямована на усвідомлення нацією своєї багатогранності, на формування національної єдності;
- культурна державна політика має бути вільною від будь-яких зовнішніх впливів та спрямована для покращення життя людей;
- кожна держава взаємозалежна, тому культурна політика має бути спрямована на міський, регіональний, державний та глобальний рівень;
- культурна політика має враховувати всі елементи культурного життя, включаючи пам'ятки історії та культури.

Сьогодні Україна активно залучена до багатьох програм у сфері культури та в цілому до європейського соціокультурного простору («Горизонт 2020», «Креативна Європа 2014-2020», «Еразмус+»). Європейська інтеграція в сфері культури є закономірним процесом, що зумовлена не лише європейським вибором нашої держави, але й відкритістю українського суспільства до міжкультурного діалогу. Саме тому культурна політика набуває сьогодні нового значення та вимагає нових підходів і переоцінки її ролі для розвитку Української держави³⁰.

Європейський Союз – міжнародна організація, яка відкрита до діалогу, розширює свої межі та залучає до співпраці нові держави. Варто взяти до уваги, що та культурна політика, яку проводять європейські країни, відкрита до нових форм та змін, але в той же час, залишаючи за кожною нацією щось традиційне та притаманне лише їй. Розширення ЄС,

---

³⁰ Ярош, А. В. (2017). Культурна політика України в умовах євроінтеграції. Питання культурології, (33), 78–84. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.33.2017.141586>

пов'язане зі зростанням спільного ринку, з міграцією, новими торговельними зв'язками, освітою, глобалізацією, інтенсифікує контакти між культурами, релігіями, етнічними групами та мовами. А це означає, що кожен громадянин тієї чи іншої країни має розуміти свою приналежність не тільки до власної нації, а й до європейської спільноти. Країнами ЄС сформовані власні спільні європейські цінності, символи, ідеї, які створили спільне європейське суспільство.

Загальні принципи культурної політики в Європі відображені в документі міжнародної організації ЮНЕСКО «Декларація Мехіко щодо політики в сфері культури» (26 липня – 6 серпня 1982 р.). У документі зазначається, що «Будь-яка політика в сфері культури має знайти глибинний і гуманний сенс процесу розвитку, тому плани і стратегії розвитку необхідно розробляти з урахуванням історичного, соціального й культурного контексту кожного суспільства. Утвердження культурної самобутності сприяє визволенню народів, і навпаки – будь-яка форма панування є запереченням самобутності або загрозою її існуванню³¹ .

Проблема міжкультурного діалогу є складовою процесу формування єдиного культурного простору, яка є актуальною у теорії та практиці публічного управління сферою культури. Культурна кооперація в Європі формується в контексті широкого багатостороннього потоку проектів та ініціатив, що пропонують, розробляють і реалізують окремі митці, непрофесійні організації, місцеві музеї, театри та компанії, служби з мистецького управління, місцеві та регіональні органи управління, так як і національні уряди та їх структурні урядові організації. Проектів із залученням виключно національних урядів залишається все менше і менше. Але публічні органи управління та адміністрування виконус

---

³¹ Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури : документ прийнятий 06.08.1982. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_730.

допоміжну функцію щодо реалізації вітчизняних культурних програм з метою входження до Європейського культурного простору.

Міжкультурна комунікація представляє собою інформаційну взаємодія культур у процесі прямих чи опосередкованих контактів між різними етнічними або національними групами. Вона відбувається через будь-яку форму інституційної кооперації із залученням, як мінімум, двох європейських країн, між національними структурами управління, яким надано спеціальні повноваження для ведення культурної кооперації з метою підтримки та поширення загальних інтересів у культурному аспекті.

Уряди беруть участі в міжнародній культурній кооперації переважно з політичних, а не культурних цілей. У певному сенсі міжнародну культурну кооперацію можна розглядати як поширену форму дипломатії, особливо в рамках діяльності Міністерств закордонних справ України. Цілі останнього відрізняються від цілей Міністерства культури та інформаційної політики України. Перше більшою мірою задіяне в процесах підтримки та поширення певних ідей чи продуктів діяльності, тоді як друге частіше залучені до процесів культурної сфери. Інститути культурної спадщини є ключовими елементами зовнішніх відносин та, часто, саме в рамках цих відносин публічні службовці здатні допомогти в досягненні їх організаційних цілей.

Міжнародна культурна кооперація часто зводиться до міжнародного культурного обміну. Це фактично означає, що уряди чи уповноважені публічно-управлінські структури двох країн здійснюють обмін культурними продуктами, керуючись логікою взаємності, за якої відбувається презентація національної культури однієї країни в іншій й навпаки. Форми проведення відрізняються одна від одної залежно від типу заходу, наприклад, проведення року культури у конкретній країні, міжнародні виставки, вшанування пам'яті, концерти тощо, які мають свою визначну нішу в сучасній культурній кооперації.

Зазвичай, ці події відбуваються з урахуванням визначних подій, над процесно-орієнтованими, довгостроковими та комплексними формами міжнародної кооперації. Основними заходами кооперації у сфері візуальних видів мистецтва європейських країн є загальноприйняті, традиційні мистецькі виставки. Участь у головних подіях, таких як міжнародні мистецькі бієнале та мистецькі ярмарки, відіграє також важливу роль у національній урядовій політиці. Мистецький обмін і представництва значною мірою підтримують і фінансують багато міністерств, що є провідниками організації коопераційної мережі між міністерствами та мистецькими університетами.

Національні мистецькі музеї відіграють допоміжну роль у культурній кооперації. Зважаючи на той факт, що основним видом діяльності є виставки, їх діяльність спрямовано на забезпечення тієї ж сфери, що підтримують посольства, культурні центри, інститути та міністерства. Їх діяльність зорієнтована на співпрацю з іншими національними музеями, що функціонують поза межами існуючої мистецької мережі. Загалом, суто секторальне планування деяких заходів сприяє створенню оновленого й оригінального іміджу країн. Країни, що диверсифікують свою діяльність з культурної кооперації за посередництвом спеціальних департаментів та інститутів, дотримуються попередньо установленого плану дій культурної політики, підвищуючи рівень контролю своїх фондів і зосереджуючись виключно на рекламній діяльності в усіх культурних секторах³².

---

³² Корнієнко В. В. Європейський міжкультурний діалог у контексті формування єдиного культурного простору // Культура України. 2010. Вип. 29. С. 5-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ku_2010_29_3

Висновки до розділу 2.

Наведено аргументацію про те, що нації-держави й в умовах глобалізації відіграють визначну роль як на макро-, так і на мікрорівні. Суттєві виклики постають перед українською нацією у питаннях змісту національної ідентичності в умовах глобалізації. Стверджується, що українська нація має стати громадянською нацією з ознаками сильної культурної ідентичності.

Показано, що сучасний український культурний дискурс і діалог, поряд з політичним, є механізмом формування європейської ідентичності. Європейська ідентичність в Україні формується паралельно з національною ідентичністю. Можливість формувати європейську ідентичність для українців – це можливість мати високий рівень культури в суспільстві, який останнім часом справедливо співвідноситься з високим рівнем життя, суспільною консолідацією, екологічною безпекою та багатьма матеріальними вигодами. Європейські ідеали та цінності виражаються у визнанні громадянських та політичних прав, що гарантує всім і кожному можливість виявити свою відмінність не лише в духовних, релігійних, політичних або філософських поглядах, але також у способах життя та самовираження.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УРБАНІЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

3.1 Міжнародно-правові стандарти в сфері охорони культурної спадщини

Належне забезпечення конституційних культурних прав громадян потребує виконання державою міжнародно-правових стандартів щодо охорони культурної спадщини. Актуальність цього питання зумовлюється, крім іншого, цілою низкою організаційно-правових та функціональних проблем, що викликані недосконалістю чинного законодавства та потребою в удосконаленні окремих інституціональних механізмів здійснення відповідних повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, а також фактичними чинниками, що безпосередньо впливають на практичний стан реалізації державної політики охорони культурної спадщини та імплементації міжнародно-правових норм в національне законодавство.

Як відмічають автори статті, на сучасному етапі розвитку світової спільноти на перший план політичного життя держав виходить проблема захисту культурних прав людини, які, серед інших основних прав і свобод громадянина, визнаються базовою цінністю демократичної і правової держави, у тому числі – в частині охорони культурної спадщини. Більшість держав об'єднали зусилля з метою пошуку ефективних механізмів збереження культурної спадщини.

Питання захисту об'єктів культурної спадщини та забезпечення культурних прав особи та людства загалом стали безпосереднім предметом правового регулювання багатьох універсальних та регіональних міжнародних договорів, розроблених в Організації Об'єднаних Націй, її спеціалізованих установах, Ради Європи, нормотворчих інститутах Європейського Союзу тощо. Через процедуру ратифікації цих договорів

відбувається постійний процес конституціоналізації універсальних та регіональних міжнародно-правових стандартів у вказаній сфері³³.

Міжнародні стандарти охорони культурної спадщини набувають фундаментального значення в умовах суттєвого посилення процесів глобальної та регіональної міждержавної інтеграції. Вони сприяють виробленню ефективних концептуальних підходів до побудови оптимальної моделі комплексної охорони культурної спадщини, теоретичної моделі державної політики та її реалізації у цій сфері. Значення міжнародних стандартів виражається в таких аспектах:

По-перше, міжнародні стандарти впливають на внутрішню правотворчість у сфері охорони культурної спадщини в частині розширення видової характеристики об'єктів національної культурної спадщини.

По-друге, сприйняття міжнародних стандартів безпосередньо впливає на якість та ефективність національної правотворчості через імплементацію прогресивних міжнародно-правових положень до внутрішнього законодавства, запозичення певних теоретичних підходів та практичних механізмів охорони культурної спадщини, визначених універсальними та регіональними міжнародними договорами.

По-третє, для України важливе значення має імплементація та реалізація міжнародно-правових норм про охорону культурної спадщини в частині використання існуючих міжнародних механізмів у контексті зменшення негативного впливу на об'єкти культурної спадщини. Дієвим способом захисту об'єктів культурної спадщини для України, як

---

³³ Волошин Ю.О., Спіфанов О.В. Марцеляк О.В. Карпачова Н.І. Міжнародно-правові стандарти в сфері охорони культурної спадщини та їх імплементація у національне законодавство держав. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 2. 2019. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1389#:~:text=URI%3A%20http%3A//elib.nakkkim.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1389>

вбачається, є звернення до міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО, з приводу небезпеки руйнування та порушення ідентичності, створеної представниками російської окупаційної влади.

На сьогодні прийнято низку міжнародних нормативно-правових актів (зокрема, в рамках ООН), котрі визначають людину найвищою цінністю суспільства, а належне забезпечення її прав і свобод – головним обов'язком демократичної держави. Так, преамбула до Загальної Декларації прав людини (1948 р.) закріплює положення про те, що визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав, є основою свободи, справедливості та загального миру³⁴. Преамбули до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.)³⁵ і Пакту про громадянські та політичні права (1966 р.)³⁶ проголошують, що всі права людини випливають із властивої людській особі гідності.

Мета імплементації міжнародних договорів про охорону культурної спадщини до національного законодавства, полягає у забезпеченні можливості використання норм таких договорів окремими громадянами (а у деяких випадках – й їхніми об'єднаннями). Виходячи з цього, можна стверджувати, що перша особливість національної імплементації розглядуваної групи міжнародних договорів полягає у забезпеченні громадян держави юридичними засобами використання норм таких договорів. Цей процес здійснюється шляхом не лише правотворчої, а й правозастосувальної та правоінтерпретаційної діяльності держави,

---

³⁴ Загальна декларація прав людини : Документ ГА ООН від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015

³⁵ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Документ ГА ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_042

³⁶ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Документ ГА ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043

оскільки ефективність захисту культурної спадщини значною мірою залежить від діяльності судових органів.

Вплив міжнародного права на національне, як правило, пов'язаний із приведенням останнього у відповідність із міжнародними договорами. При цьому належна відповідність національного законодавства міжнародним стандартам потребує узгодити із міжнародним договором не тільки законодавство, але й будь-яку іншу юридичну діяльність держави. Це може стосуватись тлумачення національного законодавства у такий спосіб, щоб воно не протирічило міжнародно-правовим зобов'язанням.

Спеціальні міжнародні стандарти у сфері охорони культурної спадщини містяться у низці міжнародно-правових актів, серед найважливішими у контексті забезпечення належного режиму охорони культурної спадщини України є такі:

Гаазька Конвенція від 14 травня 1954 р. про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту, яка є першим міжнародним договором, в якому об'єднано правові норми щодо охорони культурної спадщини у світовому масштабі³⁷.

Конвенція ЮНЕСКО від 14 листопада 1970 р. про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності³⁸.

Конвенція ЮНЕСКО від 16 листопада 1972 р. про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини³⁹.

---

³⁷ Гаазька Конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/hague54.pdf

³⁸ Конвенція ЮНЕСКО від 14 листопада 1970 р. про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_186

³⁹ Конвенція ЮНЕСКО від 16 листопада 1972 р. про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089

Конвенція ЮНЕСКО від 2 листопада 2001 р. про охорону підводної культурної спадщини⁴⁰.

Конвенція ЮНЕСКО від 17 жовтня 2003 р. про охорону нематеріальної культурної спадщини⁴¹.

Важливою, в умовах збройної агресії російської федерації, є Гаазька Конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту. Безпосереднім предметом захисту цієї конвенції є рухомі і нерухомі об'єкти культурних цінностей, а також музеї, бібліотеки тощо, інші центри, де зосереджені культурні цінності. В конвенції зазначено, що збитки, завдані культурним цінностям, які є об'єктами міжнародної охорони, приумножують втрати культурної спадщини всього людства. Згідно з цим документом, країни-учасниці конвенції зобов'язуються поважати культурні цінності, що захищаються конвенцією й які перебувають на їхній території й на території інших країн. Під час збройного конфлікту забороняється будь-яке використання цих цінностей, якщо воно може призвести до їх зруйнування або пошкодження.

Гаазька Конвенція дає також універсальне визначення культурних цінностей. Відповідно до Конвенції, культурними цінностями вважаються незалежно від їх походження та власника: цінності, рухомі та нерухомі, які мають важливе значення для культурної спадщини кожного народу, такі як пам'ятники архітектури, мистецтва або історії, релігійні або світські, археологічні, архітектурні ансамблі, які представляють історичний або художній інтерес, твори мистецтва, рукопису, книги, інші предмети художнього, історичного або археологічного значення, а також наукові колекції або важливі колекції книг, архівних матеріалів, музеї, великі бібліотеки, архівні сховища, а також укриття, призначені для збереження у

---

⁴⁰ Конвенція ЮНЕСКО від 2 листопада 2001 р. про охорону підводної культурної спадщини URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c52

⁴¹ UNESCO Convention of 17 October 2003 on the Protection of the Intangible Cultural Heritage URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 [in Ukrainian].

разі озброєного конфлікту рухомих культурних цінностей, а також центри, в яких є значна кількість культурних цінностей.

Також згадаємо прийнятий Радою Європи новий кримінально-правовий міжнародний акт – Конвенція про злочини щодо культурного майна, яка стосується боротьби з незаконним обігом і знищенням культурних цінностей⁴². Цей документ спрямований на розвиток міжнародного співробітництва в сфері боротьби зі злочинами, які знищують культурну спадщину в світі. Конвенція покликана стати єдиним міжнародним договором, що криміналізує ряд правопорушень проти культурної спадщини, зокрема: крадіжка; незаконна виїмка ґрунту; імпорт та експорт; незаконне придбання і розміщення його на ринку. Конвенція також встановлює кримінальну відповідальність за підробку документів і знищення або пошкодження культурних цінностей, якщо вони вчинені умисно. У її положеннях визначається важлива норма концептуального характеру про те, що культурна спадщина є унікальним і важливим свідком історії і ідентичності різних народів і є спільним надбанням, яке треба зберегти при будь-яких обставинах.

Завершуючи розгляд міжнародних стандартів охорони культурної спадщини, звернемо увагу на ще один важливий міжнародний документ – Рамкову конвенцію Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (Конвенція Фаро, 2005 р.), який набрав чинності в Україні в 2014 році⁴³. У ньому в статті «Право та політика у сфері культурної

---

⁴² Convention on Criminal Property Crime URL: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680710435>.

⁴³ Рамкова конвенція ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (Конвенція Фаро, 2005 р.) // Культурна політика Європейського Союзу. Хрестоматія : навч. посіб. / Упорядники: Кеда М.К., Соломенна Т.В. Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2022. С.243.

спадщини» зазначені зобов'язання держави, яка приєднується до цього документа. Згідно з ним Сторони зобов'язуються:

a) визнавати громадський інтерес до культурної спадщини відповідно до її значення для суспільства;

b) підвищувати цінність культурної спадщини через її виявлення, вивчення, тлумачення, захист, збереження та представлення;

c) забезпечувати з урахуванням особливих умов кожної Сторони наявність положень у законодавстві для здійснення права на культурну спадщину, як це визначено в статті 4;

d) заохочувати економічний та соціальний клімат, який сприяє участі в діяльності, пов'язаній з культурною спадщиною;

e) сприяти захистові культурної спадщини як важливого фактору для спільних цілей сталого розвитку, культурного різноманіття й сучасної творчості;

f) визнавати цінність культурної спадщини, яка знаходиться на територіях під їхньою юрисдикцією, незалежно від її походження;

g) розробляти інтегровані стратегії для сприяння виконанню положень цієї Конвенції.

3.2 Збереження нематеріальної культурної спадщини у сучасному урбанізованому середовищі

Проблеми культури у сучасному урбанізованому суспільстві досліджувалися у науковій культурологічній, соціологічній, філософській і релігієзнавчій літературі⁴⁴. Проте залишається актуальним подальше дослідження окремих складових духовної інтеграції соціуму, зокрема в

---

⁴⁴ Алексєєнко А. П. Природа духовності: Монографія. Харків: Факт. 2004. 240 с.

умовах урбанізованого середовища порівняно зі світовими тенденціями, визначення їх місця у національно-культурному контексті. Сучасне місто трансформує традиції, віддаляє людину від природи, що сприяє трансформації традиційних моральних норм та зменшує роль всього комплексу духовних цінностей. Тому цей напрямок досліджень є важливим, оскільки процес індустріалізації зруйнував звичаї, пов'язані зі старими формами виробництва, змінив звички споживання, релятивізував культуру як середовище.

Соціально-економічна модернізація українського суспільства забезпечила перехід від тоталітарних структур до демократії, ринкової економіки та інформаційної свободи. Проте у підґрунтя цих процесів закладені філософські ідеї сучасної західної ліберальної моделі, яка спирається на раціоналістичний та індивідуалістичний тип мислення. Це певною мірою входить у суперечність з культурними і релігійними традиціями, цілями й цінностями, з національним характером. Тому українське суспільство охопила криза колективної ідентифікації і самоідентифікації, серед причин якої можна вважати зіткнення культурних потоків традиційної й постмодерної культури, коли суспільство практично миттєво (в історичному часі) перейшло у стан граничного нігілізму та ідеологічного вакууму.

Певні прояви сучасного стану громадської побутової культури в Україні, викликають певне занепокоєння у дослідників. Мається на увазі глобальна вестернізація національного святкового простору: популяризація Дня Святого Валентина, свята Матері, кельтський Хеллоуїн, німецький Октоберфест та ін., котрі мають тісний зв'язок із сферами політики, реклами та ЗМІ. У зв'язку з цим «існує реальна небезпека здійснення такого сценарію «входження України в Європу», коли прийняття західних стандартів і моделей громадянського суспільства буде

здійснюватися шляхом відмови від національних духовних традицій, в тому числі і святкових⁴⁵.

Зрозуміло, що у цих умовах урбанізованого середовища зростає роль суспільних традицій як об'єктів охорони культурної спадщини, оскільки остання розглядається як своєрідний спосіб накопичення, збереження та передачі соціального досвіду людей і водночас як невід'ємний спосіб розвитку культури. Традиція регулює людську діяльність, створюючи в об'єктивних умовах, що постійно змінюються стійкі орієнтири дій, поведінки та ставлення до реальності. Майбутнє традиційних культурних інститутів за цих умов значною мірою буде залежати від їх адаптаційних можливостей і, зокрема, здатності реінтерпретації традиційних цінностей та конструктивного і органічного включення їх у сучасний національно-культурний контекст з урахуванням загальносвітових тенденцій.

В сучасних процесах урбанізації, коли більше половини людства мешкає в містах, культура має особливе значення. З одного боку, саме міста надають можливості для всебічної освіти, реагують на духовні потреби і прагнення містян. З іншого – швидка урбанізація здатна призвести до соціальної та просторової фрагментації, погіршення якості міського середовища. Це може відбуватися через надмірну щільність забудови, стандартизацію й одноманітність будівель, руйнування історичних міських локацій, втрату громадського простору, соціальну ізоляваність тощо. Зокрема, через руйнування культурної спадщини можуть посилюватися тенденції нестійкості та нежиттєздатності міст. У такій ситуації міська спадщина (як матеріальна, так і нематеріальна) стає вагомим ресурсом для покращення «життєвого простору» міст, підтримки соціальної

---

⁴⁵ Сідоркіна О. М. Сучасне урбанізоване середовище: інтеграційні тенденції в духовному просторі // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія. 2013. № 2. С. 115–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2013_2_29

згуртованості в урбанізованому середовищі, а також збереження балансу між зростанням міст і якістю життя⁴⁶.

В умовах урбанізованого середовища важливими об'єктами збереження є історичні міські ландшафти. Саме вони формуються поколіннями громад, є хранителями ключових свідчень про їхнє минуле, і в них так само відбиваються нинішні стремління. Історичний міський ландшафт охоплює також соціальні й культурні практики і цінності, економічні процеси та нематеріальні аспекти спадщини, пов'язані з різноманітністю й ідентичністю. Державна політика охорони культурної спадщини має спрямована на збереження якості середовища проживання людини та підвищення продуктивного використання міських просторів і соціально-функціонального розмаїття. Такий підхід ґрунтується на збалансованому і стійкому взаємозв'язку між забудованим і природним середовищем, а також між потребами нинішнього і майбутніх поколінь та історичною спадщиною.

У практиці збереження міської спадщини за останні десятиліття відбувалося поступове зміщення акцентів із архітектурних пам'яток до забудованого навколишнього середовища в цілому. Такий урбанізований підхід реалізується через підтримку територіальної громади в її прагненні до розвитку і до збереження цінностей, пов'язаних з їхньою історією та колективною пам'яттю. Важливо, щоб урбанізований підхід враховував традиції місцевих громад і формував повагу до їх цінностей. Міста є важливими локаціями для національно-культурних рухів, загальноміських церемоній, обрядових дій. Зважаючи на це перспектива збереження історичних міських ландшафтів України вимагає осмислення святково-

---

⁴⁶ Фесенко, Г.Г. Нематеріальна культурна спадщина у символічному просторі міста (на прикладі святково-обрядової культури). (2017). URL: <http://eprints.kname.edu.ua/46278/>

обрядової культури міста, окреслення культурних форм проведення загальноміських урочистостей.

Невід'ємною складовою частиною культури українського міста є традиційна святково-обрядова культура, в якій закріплені духовні традиції (релігійні свята: Різдво, Великдень, Трійця). Особливістю відзначення новорічних свят є своєрідний синтез народно-обрядових традицій та духовно-релігійних (різдвяні пісні, колядування з зірками і вертепом). Також привертають увагу національні свята, яким властиве «виробництво» символічних просторів для актуалізації питань національної ідентичності⁴⁷. Наприклад, започаткований «День захисника України» підкреслює ментальні зв'язки України з традиційним календарем українців (шанування Покрови Богородиці). Цей день актуалізує часовий простір українських традицій святкування 14 жовтня – день захисника вітчизни, який має зв'язок з добою Козаччини.

Нематеріальна культурна спадщина в Україні завжди відіграла вирішальну роль у збереженні мови, духовності, національної ідентичності. Протягом останніх століть колоніальної історії українці стикалися з упередженим ставленням до української мови, приховувався величезний масив української літератури, історії та культури. Незважаючи на те, що українська мова сьогодні має статус державної, питання широкого її використання залишається актуальним. Посилення ролі української мови потребує більш потужної культурної політики з чіткою артикуляцією національних свят. Для цього вже підтримується культурна традиція вшанування Кобзаря з покладанням квітів до пам'ятника поета, вручення Національної премії України імені Тараса Шевченка тощо). Подібні національні культурні свята трансформують традиційну культуру

---

⁴⁷ Фесенко Г.Г. Культура національних свят як чинник консолідації нації (на прикладі націєтворення Словенії та України) // Українознавчий альманах / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ: КНУ ім. Т. Шевченка. – Вип. 19. – К.: «Міленіум+», 2016. С. 93-98. URL: <http://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/167>.

відповідно до вимог сучасного урбанізованого середовища, в яке залучаються широкі кола містян.

Також для забезпечення етнокультурних потреб та інтересів громади проводяться загальноміські святкування, такі як етнічні фестивалі, які допомагають інтенсифікації етнокультурної комунікації. Подібні культурні свята сприяють пробудженню інтересу містян до історичної спадщини, різноманітних національних традицій та інтеграції їх в сучасну міську культуру. Завдяки національно-культурним святкам зберігається й актуалізується національна мистецька спадщина, розвиваються і популяризуються фольклорні традиції. Таким чином, нематеріальна культурна спадщина задає систему символічних координат для репрезентації культурно-національної ідентичності міської громади. Національні свята надають культурно-історичного сенсу певним локаціям і утворюють символічні місця, де стає можливим вияв колективної культурної згуртованості. Повага до різноманіття форм святково-обрядової культури дозволяє містам формувати та розвивати культурно-національну ідентичність, створюючи нове мистецьке середовище.

3.3 Збереження об'єктів матеріальної культурної спадщини у сучасному урбанізованому середовищі

Історичні міста та урбанізовані території включають до міської структури, елементи архітектури, ландшафти усередині та навколо міста, археологічні залишки, панорами, небесні лінії (силуети), видові сектори та місцеві пам'ятки – все те, що ми називаємо матеріальною спадщиною. Формування міста є довгим історичним процесом забудови міських територій. Система міста пристосовується з часом до нових умов

функціонування, і багатократність цих процесів визначає різноманітність функціональної організації та різнорідність планування забудови. Культурна спадщина формує менталітет, є джерелом духовного збагачення, затверджує спадкоємність гуманістичних цінностей, впливає на соціальні процеси, сприяє гармонічній рівновазі в суспільстві. Історичні міста та урбанізовані території є просторовими структурами, що виражають еволюцію суспільства та його культурну ідентичність, є живим свідченням минулого, яке сформувало їх. Їх захист та інтеграція в сучасність є основою для містобудівного та земельного розвитку. Врахування історико-архітектурних аспектів є важливим фактором при покращенні організації міського середовища⁴⁸.

З часом змінюється міське середовище. Міста, що раніше створювались для людей, сьогодні зазнали великих змін під впливом індустріалізації, автомобілізації, уніфікації та стандартизації забудови. Їх розвиток прийняв екстенсивний характер, орієнтуючись на кількісні, а не якісні показники. І сучасні урбаністи приділяють велику увагу факторам та критеріям формування повноцінного середовища життєдіяльності, що були характерні для історичних міст, та забезпечували сприятливі, здорові, зручні та естетичні умови для проживання людини

Урбанізацію зараз визнано однією з тенденцій, що найбільше трансформують світ. Дослідники прогнозують, що якщо на початку ХХ ст. в містах проживало приблизно 10% населення світу, то 2050 року близько 75% населення світу буде жити в містах. Для сучасних та майбутніх поколінь, вже зараз, по-суті, штучне міське середовище – є природнім, зовсім скоро наші нащадки не уявлятимуть що означає жити поза містом. Міський спосіб життя визначається відповідальністю міст перед

---

⁴⁸ Топал С., Сингаївська О. (2022). Історико-архітектурні аспекти організації міста. Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування, (62), 194–202. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.194-202>

майбутніми мешканцями і сьогоднішніх городян за майбутнє міст. Виробляється новий колективний досвід життя в місті, який полягає в трьох найважливіших міських практиках: зберігати ідентичність, зберігати історію, забезпечувати сучасність життя⁴⁹.

Актуальності цій темі зараз додають такі втрати як згорілий двохсотлітній Національний музей Бразилії, зруйнована в боротьбі з Ісламською державою Пальміра, пошкоджений вогнем й водою паризький собор Нотр-Дам. Ці втрати актуалізують проблематику відповідальності за збереження матеріальної культурної спадщини, зокрема міської культурної спадщини через яку транслюється культурна пам'ять. Міста, які пережили цей стан, і особливо Східна Європа, яка відбудувала свої міста на старому фундаменті після Другої світової війни – сформували на ньому своє ставлення до культурної спадщини і минулого.

Розуміння культурної спадщини в контексті європейських програм міського розвитку може бути розглянуто, як пропонує К.Л. Гуржи, на прикладі концепції *Baukultur*. Цей термін «*baukultur*» буквально перекладається з німецької як «культура будівництва», але охоплює набагато ширший контекст смислів. Це не тільки архітектура або культурна спадщина, це культура урбанізованого середовища. *Baukultur* можна розуміти як «деякий образ думок, мисленнєві установки, зафіксовані на папері або не експліковані форми і процеси, що визначають створення штучного середовища».

Кожна європейська країна намагається регулювати міську забудову, дизайн і збереження культурної спадщини на національному рівні у такий

---

⁴⁹ Гуржи К.Л. Збереження культурної пам'яті в сучасному місті: особливості регулювання на державному та міжнародному рівні // *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. Hungary. VIII (37). I.*: 223. 2020 Feb. С. 7–11. URL: <https://uisgda.com/ua/zberezhennya-kulturnoi-pamyati-v-suchasnomu-misti-osoblivosti-regulyuvannya-na-derzhavnomu-ta-mizhnarodnomu-rivni.html>

спосіб, щоб побудоване середовище відображало і зберігало культурні цінності, втілені в культурній спадщині. В Декларації про baukultur окремо виділена тема ідентичності. Констатується те, що культура формує ідентичність і визначає спадщину, що висока архітектурна культура підвищує наше почуття місця. Тому в урбанізованому середовищі слід особливу увагу приділяти боротьбі зі спрощенням, знеособленням міської забудови і з втратою регіональної ідентичності та традицій. Окремо стоїть проблема артикуляції власної локальної ідентичності в контексті загроз. Зокрема, привертається увага до загрози від «туризму, що знищує околиці». Починаючи з 2017 року європейськими містами від Барселони до Венеції прокотилася хвиля протестів проти чужинців, які проявляють зневажливе ставлення до монументів і пам'яток архітектури, до способу життя місцевої громади.

На сучасному етапі Україна залучається до Цілей сталого розвитку ООН, яка визначає базові показники для їх досягнення. У ній завдання одинадцятої цілі «Сталий розвиток міст і громад» в частині культурної спадщини, уточнене з урахуванням національних особливостей і пріоритетів: «Забезпечити збереження культурної і природної спадщини *із залученням приватного сектору*»⁵⁰. У культурній сфері заплановано збільшувати такі показники: а) кількість об'єктів культурної та природної спадщини, які включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО з 7-ми у 2015 р. до 13-ти у 2030 році; б) кількість пам'яток національного значення, включених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України з 855-ти у 2015 р. до 1305-ти у 2030 році.

На концептуальному рівні потрібно сформувати звичку органів місцевого самоврядування до ефективного використання культурної спадщини в інтересах сталого міського розвитку на основі громадських

---

⁵⁰ Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

публічних консультацій із всіх без винятку мешканців міста. Робити експертизу при перейменуваннях та зносах тих чи інших монументів, відстежувати переакцентування місць пам'яті в міському просторі, щоб запобігти напрузі в суспільстві. Український контекст вимагає долучення міст України до єдиної європейської та світової урбанізаційної мережі. Саме збереження культурної спадщини дозволяє зберегти і сутність конкретного міста та гармонійність його життєвого середовища.

Значущу роль відіграють неурядові інституції – різноманітні громадські об'єднання. Залучення небайдужої громадськості до пам'яткоохоронної діяльності має стати ефективним механізмом контролю, здатним допомогти акумулювати інтереси тих, у кого пробудився інтерес до власної культурної самобутності, та тих, хто розуміє важливість охорони, захисту й збереження вітчизняного культурного надбання. Налагодження взаємодії між державним і громадським секторами у частині здійснення громадського контролю у питаннях охорони культурної спадщини, шляхом ухвалення відповідних нормативно-правових актів або закріплення окремих положень щодо цього у вже чинних, сприятиме не тільки ефективності процесу вироблення державної політики у цій сфері, але й позитивно впливатиме на швидкість, якість та наслідки реалізації прийнятих державно-управлінських рішень у пам'яткоохоронній галузі.

Одним з основних методів включення об'єктів культурної спадщини в реальне економічне життя країни є програмно-цільовий, під яким розуміють комплексні теоретичні, науково-методологічні та науково-методичні основи розроблення й реалізації цільових програм. Національні програми виконуються під егідою центрального уряду, у створенні їх беруть участь органи обласної державної адміністрації та міністерства. Вони мають різноманітне адміністративне підпорядкування й значною мірою залежать від економічних і соціальних пріоритетів. До збереження

пам'яток залучаються різнопрофільні відомства й організації, оскільки ця справа має міждисциплінарний характер, потребує комплексного підходу.

Основними джерелами фінансування програм є державні й муніципальні кошти, внески компаній та окремих громадян. Саме вони становлять матеріальну основу збереження матеріальної культурної спадщини. Відрізняючись за розмірами, ці джерела спрямовуються на здійснення різних програм: державних, що складаються з масштабних довготривалих проектів національного рівня; місцевих, розрахованих на збереження пам'яток регіонального значення; приватних, що встановлюють догляд за групами пам'яток чи окремими об'єктами.

До цільових програм охорони та збереження матеріальної культурної спадщини можуть бути включені різні завдання. Основними з них є такими:

- формування цілісної системи вивчення й здійснення археологічних досліджень стародавніх і середньовічних городищ, поселень, курганів, створення на їхній базі заповідників-музеїв, включення їх у систему інфраструктури туризму;

- реставрації, консервації й використання унікальних історико-культурних і архітектурних пам'яток;

- здійснення системної роботи з підготовки до видання зводу пам'яток історії й культури;

- вирішення питання про створення оптимальної структури із захисту й активного використання культурної спадщини, до завдання якої входили б забезпечення єдиного керівництва діяльністю обласних державних інспекцій, реставраційних організацій, реалізація затверджених програм і проектів у сфері охорони пам'яток історії й культури тощо.

Відповідно до організаційних механізмів реалізації ряду державних цільових програм у багатьох областях України були реалізовані регіональні

(обласні) програми, зокрема (за даними офіційних Інтернет-сторінок обласних державних адміністрацій):

– паспортизації об'єктів культурної спадщини Волинської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Київської, Миколаївської, Одеської, Сумської та інших областей;

– збереження та використання об'єктів культурної спадщини Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Рівненської, Запорізької областей;

– охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини Київської, Запорізької, Рівненської областей; – розвитку туризму (санаторно-курортної сфери, туризму й рекреації, туристсько-рекреаційної та курортної галузі) в Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Херсонській, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях.

У цілому практика розроблення та реалізації цільових програм у сфері збереження спадщини демонструє безсумнівний їх вплив на соціально-економічне та культурне життя України і дає підстави для визнання програмно-цільового методу як одного з найбільш значимих інструментів державної політики охорони культурної спадщини. Разом із тим є необхідність внесення коректив у процес побудови державних та регіональних цільових програм, визначення їхніх структур та змін в ідеології використання програмно-цільового підходу. На зміну економічним інструментам короткострокової дії мають прийти стратегічні середньо- та довгострокові розробки, в яких важелі державного регулювання, що застосовувалися традиційно, будуть упорядковані й

підпорядковані єдиним пріоритетам збереження та використання культурної спадщини⁵¹.

Висновки до розділу 3.

Розкрито мету імплементації міжнародних договорів про охорону культурної спадщини до національного законодавства України. Вона полягає у забезпеченні можливості використання норм міжнародних договорів окремими громадянами та їх об'єднаннями. Міжнародні стандарти охорони культурної спадщини набувають фундаментального значення в умовах суттєвого посилення процесів глобальної та регіональної міждержавної інтеграції. Вони сприяють виробленню ефективних концептуальних підходів до побудови оптимальної моделі комплексної охорони культурної спадщини, теоретичної моделі державної політики та її реалізації у цій сфері.

Показано, що значення міжнародних стандартів виражається в їх позитивному впливі на якість та ефективність національної правотворчості через імплементацію прогресивних міжнародно-правових положень до внутрішнього законодавства, запозичення певних теоретичних підходів та практичних механізмів охорони культурної спадщини, визначених універсальними та регіональними міжнародними договорами. Зближення з Європейським Союзом ставить за необхідність гармонізувати та удосконалити національну культурну політику відповідно до тих принципів та засад, які діють як на рівні всього союзу, так і в державах-членах.

---

⁵¹ Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. С.143.

Сучасний стан нематеріальної культурної спадщини в Україні викликає певне занепокоєння. В умовах урбанізованого середовища існує реальна загроза відмови від національних духовних традицій, в тому числі і святкових. У цих умовах зростає роль суспільних традицій як об'єктів охорони культурної спадщини, оскільки остання розглядається як своєрідний спосіб накопичення, збереження та передачі соціального досвіду людей і водночас як невід'ємний спосіб розвитку культури. Майбутнє традиційних культурних традицій за цих умов значною мірою буде залежати від їх адаптаційних можливостей і, зокрема, здатності реінтерпретації традиційних цінностей та конструктивного і органічного включення їх у сучасний національно-культурний контекст з урахуванням загальносвітових тенденцій.

Умови урбанізованого середовища висувають нові вимоги щодо збереження матеріальних об'єктів культурної спадщини. Ці вимоги, зокрема, спираються на концепцію «*baukultur*» («культура будівництва»), яка охоплює широкий контекст смислів. *Baukultur* передбачає образ думок, мисленнєві установки щодо регулювання міської забудови з врахуванням збереження культурної спадщини на національному та регіональному рівнях. Такі вимоги містяться також у Цілях сталого розвитку ООН. Український контекст вимагає долучення міст України до єдиної європейської та світової урбанізаційної мережі. Саме збереження матеріальних об'єктів культурної спадщини дозволяє зберегти і сутність конкретного міста та гармонійність його життєвого середовища.

ВИСНОВКИ

1. Розкрито поняття національної культурної спадщини — це сукупність об'єктів та явищ культури, успадкованих від попередніх поколінь, які проживали на території України, і є визначальними для

подальшого сталого розвитку держави. До культурної спадщини відносять історичні, археологічні, архітектурні пам'ятки, твори монументального мистецтва, етнографічні особливості території, фольклор, центри прикладного мистецтва та ремесел, музеї, виставки, театри тощо. В умовах викликів глобалізації культурна спадщина є культурною основою національної ідентичності народу, самобутньою невід'ємною складовою історико-культурної спадщини людства, у якій зосереджується консолідаційний потенціал об'єктивної історичної пам'яті кожного окремого народу. Таким чином поняття «культура», «культурна спадщина» і «культурні цінності»; поняття «вітчизняний національний культурний продукт», «культурні блага» й «культурні цінності»; сукупність унікальних культурних цінностей, об'єктів культурної спадщини, – мають виняткове історичне значення для формування культурного простору України, становлять «національне культурне надбання».

2. Показано, що нематеріальна культурна спадщина, поряд з матеріальною, відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні ідентичності окремої соціальної групи і особистості. «Нематеріальна культурна спадщина» виражається у звичаях, знаннях, навичках, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та групами під впливом їхнього досвіду, оточення, взаємодії з природою, історії та формують у них почуття самобутності та наступності, сприяючи, таким чином, формуванню поваги до культурного розмаїття і творчості людини. Існування нематеріальної спадщини в її великому багатстві є необхідною умовою для збереження культурного розмаїття в умовах зростаючої глобалізації.

3. Розкрито ключові характеристики державної політики (policy) охорони культурної спадщини як виду державно-управлінської діяльності. Вона представляє собою: по-перше, суспільно-політичний феномен, нерозривно пов'язаний з забезпеченням публічних інтересів щодо охорони

об'єктів культурної спадщини; вибором альтернативи майбутньої дії, спрямованої на збереження самобутності нації; по-друге, в організаційному плані вона являє собою сукупність заходів та дій, які здійснюють органи публічного управління та самоврядування, які сприяють оптимальній реалізації завдань охорони об'єктів культури; по-третє, вироблення та реалізація державної політики охорони культурної спадщини є науковим процесом, що спирається на виключно теоретично обґрунтовані рішення та наукові методи державно-управлінської діяльності. Пам'яткознавство та теорія публічного управління є основними теоретичними основами державної політики охорони культурної спадщини.

4. Розкрито мету імплементації міжнародних договорів про охорону культурної спадщини до національного законодавства України. Вона полягає у забезпеченні можливості використання норм міжнародних договорів окремими громадянами та їх об'єднаннями. Міжнародні стандарти охорони культурної спадщини набувають фундаментального значення в умовах суттєвого посилення процесів глобальної та регіональної міждержавної інтеграції. Вони сприяють виробленню ефективних концептуальних підходів до побудови оптимальної моделі комплексної охорони культурної спадщини, теоретичної моделі державної політики та її реалізації у цій сфері.

5. Розкрито значення міжнародних стандартів. Воно полягає в їх позитивному впливі на якість та ефективність національної правотворчості через імплементацію прогресивних міжнародно-правових положень до внутрішнього законодавства, запозичення певних теоретичних підходів та практичних механізмів охорони культурної спадщини, визначених універсальними та регіональними міжнародними договорами. Зближення з Європейським Союзом ставить за необхідність гармонізувати та удосконалити національну культурну політику відповідно до тих принципів та засад, які діють як на рівні всього союзу, так і в державах-членах.

6. Наведено аргументацію про те, що нації-держави й в умовах глобалізації відіграють визначну роль як на макро-, так і на мікрорівні. Суттєві виклики постають перед українською нацією у питаннях змісту національної ідентичності в умовах глобалізації. Стверджується, що українська нація має стати громадянською нацією з ознаками сильної культурної ідентичності. Показано, що сучасний український культурний дискурс і діалог, поряд з політичним, є механізмом формування європейської ідентичності. Європейська ідентичність в Україні формується паралельно з національною ідентичністю. Можливість формувати європейську ідентичність для українців – це можливість мати високий рівень культури в суспільстві, який останнім часом справедливо співвідноситься з високим рівнем життя, суспільною консолідацією, екологічною безпекою та багатьма матеріальними вигодами. Європейські ідеали та цінності виражаються у визнанні громадянських та політичних прав, що гарантує всім і кожному можливість виявити свою відмінність не лише в духовних, релігійних, політичних або філософських поглядах, але також у способах життя та самовираження.

7. Показано, що в умовах урбанізованого середовища існує реальна загроза об'єктам нематеріальної культурної спадщини, яка, зокрема може виявитись у відмові від національних духовних традицій, в тому числі і святкових. У цих умовах зростає роль суспільних традицій як об'єктів охорони культурної спадщини, оскільки остання розглядається як своєрідний спосіб накопичення, збереження та передачі соціального досвіду людей і водночас як невід'ємний спосіб розвитку культури. Майбутнє традиційних культурних традицій за цих умов значною мірою буде залежати від їх адаптаційних можливостей і, зокрема, здатності реінтерпретації традиційних цінностей та конструктивного і органічного включення їх у сучасний національно-культурний контекст з урахуванням загальносвітових тенденцій.

8. Надана характеристика урбанізованого середовища, яке висуває нові вимоги щодо збереження матеріальних об'єктів культурної спадщини. Ці вимоги, зокрема, спираються на концепцію «baukultur» («культуру будівництва»), яка охоплює широкий контекст смислів. Baukultur передбачає образ думок, мисленнєві установки щодо регулювання міської забудови з врахуванням збереження культурної спадщини на національному та регіональному рівнях. Такі вимоги містяться також у Цілях сталого розвитку ООН. Український контекст вимагає долучення міст України до єдиної європейської та світової урбанізаційної мережі. Саме збереження матеріальних об'єктів культурної спадщини дозволяє зберегти і сутність конкретного міста та гармонійність його життєвого середовища для його мешканців.

9. Розкрито мету імплементації міжнародних договорів про охорону культурної спадщини до національного законодавства України. Вона полягає у забезпеченні можливості використання норм міжнародних договорів окремими громадянами та їх об'єднаннями. Міжнародні стандарти охорони культурної спадщини набувають фундаментального значення в умовах суттєвого посилення процесів глобальної та регіональної міждержавної інтеграції. Вони сприяють виробленню ефективних концептуальних підходів до побудови оптимальної моделі комплексної охорони культурної спадщини, теоретичної моделі державної політики та її реалізації у цій сфері.

10. Показано, що значення міжнародних стандартів виражається в їх позитивному впливі на якість та ефективність національної правотворчості через імплементацію прогресивних міжнародно-правових положень до внутрішнього законодавства, запозичення певних теоретичних підходів та практичних механізмів охорони культурної спадщини, визначених універсальними та регіональними міжнародними договорами. Зближення з Європейським Союзом ставить за необхідність гармонізувати

та удосконалити національну культурну політику відповідно до тих принципів та засад, які діють як на рівні всього союзу, так і в державах-членах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко А. П. Природа духовності: Монографія. Харків: Факт. 2004. 240 с.
2. Андрійчук О. Україна – Європа: тести на сумісність. К.: Смолоскип, 2007. 378 с.
3. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: Моногр. К. : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.
4. Барановська Н.М. Національна історико-культурна спадщина в системі історичної пам'яті та викликів сучасної глобалізації // Historical and Cultural Studies/ Історико –культурні студії. Volume 3, Number 1. – Львів: НУ ЛП, 2016. С. 7–12.
5. Барановська Н.М. Національна історико-культурна спадщина в системі історичної пам'яті та викликів сучасної глобалізації // Historical and Cultural Studies/ Історико-культурні студії. Volume 3, Number 1. Львів: НУ ЛП, 2016. С. 7–12.
6. Волошин Ю.О., Єпіфанов О.В. Марцеляк О.В. Карпачова Н.І. Міжнародно-правові стандарти в сфері охорони культурної спадщини та їх імплементація у національне законодавство держав. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 2. 2019. URL:
<https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1389#:~:text=URI%3A%20http%3A%2F%2Felib.nakkkim.edu.ua%2Fxmlui%2Fhandle%2F123456789%2F1389>

7. Гаазька Конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/hague54.pdf
8. Гуржи К.Л. Збереження культурної пам'яті в сучасному місті: особливості регулювання на державному та міжнародному рівні // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. Hungary. VIII (37). I.: 223. 2020 Feb. С. 7–11. URL: <https://uisgda.com/ua/zberezhennya-kulturnoi-pamyati-v-suchasnomu-misti-osoblivosti-regulyuvannya-na-derzhavnomu-ta-mizhnarodnomu-rivni.html>
9. Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури : документ прийнятий 06.08.1982. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_730.
10. Денисенко Г., Денисенко О. Культурна спадщина України у формуванні історичної пам'яті народу // Краєзнавство. 2014. № 1. С. 139–150.
11. Європейська ідентичність як дискурсивний феномен: особливості конструювання : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.01 / Пасісниченко Антон Вікторович ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2016. 21 с.
12. Єпіфанов О. В. Культурна спадщина як важливий елемент системи національних цінностей Української держави // Судова апеляція. – 2017. № 4. С. 15–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Suap_2017_4_4
13. Загальна декларація прав людини : Документ ГА ООН від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015
14. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» від 09.09.2010 р. № 2518-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-17#Text>
15. Закон України «Про Культуру». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 24, ст.168). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

16. Козак А. В. Міжкультурна комунікація у контексті діалогу культур // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 118. – С. 106-110. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/3429>
17. Козловець М. А. Європейська ідентичність: уніфікація чи "єдність в розмаїтті"? / М. А. Козловець // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2009. Вип. 37. С. 72-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2009_37_9
18. Конвенція ЮНЕСКО від 14 листопада 1970 р. про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_186
19. Конвенція ЮНЕСКО від 16 листопада 1972 р. про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089
20. Конвенція ЮНЕСКО від 2 листопада 2001 р. про охорону підводної культурної спадщини URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c52
21. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
22. Концепція державної політики реформування сфери охорони нерухомої культурної спадщини. Міністерство культури України. 2018. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art__id=245358162
23. Корнієнко В. В. Європейський міжкультурний діалог у контексті формування єдиного культурного простору // Культура України. 2010. Вип. 29. С. 5-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ku_2010_29_3

24. Кот С. І. «Культурні цінності»: поняття і термін у контексті повернення та реституції предметів культури // Праці центру пам'ятокознавства: зб. наук. пр. 2011. Вип. 20. С. 12.
25. Культурна політика Європейського Союзу. Хрестоматія : навч. посіб. / Упорядники: Кеда М.К., Соломенна Т.В. Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2022. 468 с. URL:
<https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8780/1/Культурна%20політика%20Європейського%20Союзу.%20Хрестоматія%20.pdf>
26. Литвиненко О.М. Напрями вдосконалення правових та інституційних механізмів збереження культурної спадщини. Національний інститут стратегічних досліджень, 15.04.2020. URL:
https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna_politika/napryami_vdoskona_lennya_pravovikh_ta_instituciynikh_mekhanizmiv.
27. Матлай Л.С. Історико-культурна спадщина України у цивілізаційному діалозі // Historical and Cultural Studies, Volume 1, Number 1, 2014. Науковий журнал «Історико-культурні студії», №1 (1), 2014. С. 45–49.
28. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Документ ГА ООН від 16 грудня 1966 р. URL:
http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043
29. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Документ ГА ООН від 16 грудня 1966 р. URL:
http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_042
30. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». URL:
<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>
31. Нематеріальна культурна спадщина України // Вікіпедія. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Нематеріальна_культурна_спадщина_України.

32. Основи пам'ятокознавства / Під заг. ред. Гріффіна Л.О., Титової О.М.: Центр пам'ятокознавства НАНУ і УТОПК. К., 2012. 380 с.
33. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
34. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21 вересня 1999 р. // ВВР України. 1999. № 48.
35. Про музеї і музейну справу: Закон України від 29 червня 1995 р. // ВВР України. 1995. № 25. Ст. 191.
36. Рамкова конвенція ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (Конвенція Фаро, 2005 р.) // Культурна політика Європейського Союзу. Хрестоматія : навч. посіб. / Упорядники: Кеда М.К., Соломенна Т.В. Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2022. 468 с.
37. Сидоренко Н.С., Корх А.О., Наумик А.С. Сучасні підходи до визначення та основні теоретико-методологічні складові публічної політики України // The 1st International scientific and practical conference “Distance learning in modern conditions and new technologies” (September 19 – 22, 2023) Stockholm, Sweden. International Science Group. 2023. 251 p.
38. Сідоркіна О. М. Сучасне урбанізоване середовище: інтеграційні тенденції в духовному просторі // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія. 2013. № 2. С. 115–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2013_2_29
39. Степанов В. Ю. Визначення поняття «культурна спадщина» в культурному просторі України // Культура України. Серія: Культурологія. 2015. Вип. 48. С. 34.
40. Тихомирова Є. Б. Формування європейської ідентичності як чинник європейської інтеграції // Наукові записки. Том 45. Політичні науки. 2005. С.56–60.

41. Топал, . С., Сингаївська , О. (2022). Історико-архітектурні аспекти організації міста. *Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування*, (62), 194–202. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.194-202>
42. Фесенко Г.Г. Культура національних свят як чинник консолідації нації (на прикладі націєтворення Словенії та України) // *Українознавчий альманах* / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ: КНУ ім. Т. Шевченка. – Вип. 19. – К.: «Міленіум+», 2016. С. 93-98. URL: <http://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/167>.
43. Фесенко, Г.Г. Нематеріальна культурна спадщина у символічному просторі міста (на прикладі святково-обрядової культури). (2017) . URL: <http://eprints.kname.edu.ua/46278/>
44. Яворська Г. М. До проблеми формування європейської ідентичності в Україні // *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]*. 2008. Вип. 42. С. 269–277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2008_42_32
45. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики: Практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн; пер. з англ. С. Соколик; наук. ред. пер. О. Кілієвич. К. : К. І. С., 2003. 120 с.
46. Ярош, А. В. (2017). Культурна політика України в умовах євроінтеграції. *Питання культурології*, (33), 78–84. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.33.2017.141586>
47. Convention on Criminal Property Crime URL: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680710435>.
48. UNESCO Convention of 17 October 2003 on the Protection of the Intangible Cultural Heritage URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 [in Ukrainian].